

Kari Järventausta

Kynäjalava Vanajavedellä

Kynäjalava Vanajavedellä

Teksti ja kuvat | **Kari Järventausta**

Kartat | **Teemu Saloriutta**

Toimittanut | **Juho Kytömäki**

Taitto, kuvituskuvat ja

kuvankäsittely | **Maija Saari**

Kartat | **Maanmittauslaitos, lupa nro 2750/MML/14**

Painettu | **Tampereella Eräsalon Kirjapainossa**

syksyllä 2014 Cocoon Silk 100 % -uusiopaperille

Julkaisijat | **Suomen luonnonsuojeluliiton**

Pirkanmaan ja Etelä-Hämeen luonnonsuojelupiiri ry:t

Tämä selvitys on myös julkaistu internetissä |

www.sll.fi/pirkanmaa/kynajalava

Yhteystiedot

SLL:n Pirkanmaan luonnonsuojelupiiri ry.
Kuninkaankatu 39, 33200 Tampere
p. 040 515 4557
pirkanmaa@sll.fi
www.sll.fi/pirkanmaa
www.facebook.com/pirkanmaanluonnonsuojelupiiri

SLL:n Etelä-Hämeen luonnonsuojelupiiri ry.
Hämeentie 2 A 6, as. 2
13200 Hämeenlinna
p. 050 576 8953
etela.hame@pp.inet.fi
www.sll.fi/etela-hame

Kynäjalava Vanajavedellä -selvityksen tekijä Kari Järventausta on valkeakoskelainen pitkän linjan luontoharrastaja ja luonnonsuojelija. Hän on harrastanut kasveja ja hyönteisiä 1960-luvun lopulta lähtien. Järventausta on koulutukseltaan

hortonomi ja hän on työskennellyt kaupunginpuutarhurina vuodesta 1985 asti.

(Kansikuvassa: Hattulan Tenholan Viljamaanlahden kynäjalava 8.5.2012)

Sisällysluettelo

Alkusanat	4
Johdanto	5
Kynäjalavan tunnistaminen	7
Kynäjalavan kasvupaikoista ja seuralaiskasvillisuudesta	8
Kynäjalavan uudistumisesta ja leviämisestä	9
Elinympäristö muutoksista ja uhkatekijöistä	11
Tietolaatikko 1: Luonnonsuojelulaki ja -asetus	11
Vanajaveden kynäjalavatutkimuksista	13
Tutkimuksen taustoja	14
Tutkimusmenetelmistä	15
Vanajaveden kynäjalavaesiintymät	16
Akaa	17
Valkeakoski	18
Vanajaveden länsiosat	18
Vanajaveden keskiosa	19
Hämeenlinna	25
Kalvola–Heinunlahti	25
Vanajaveden kapeikko	25
Hattula	27
Retulansaari ympäristöineen	27
Lusinselkä	29
Tyrväntö–Tenhola	30
Vanajaveden kapeikko	32
Yhteenveto	36
Tietolaatikko 2: Toimintaohjeita	37
Lähteitä	38

Alkusanat

Kynäjalava on uhanalainen ja rauhoitettu rantalehtojen jalopuu, jota esiintyy Suomessa lähinnä vain maan lounaisosassa. Valtaosa kynäjalavista kasvaa Kokemäenjoen vesistön rannoilla, Vanajaveden–Pyhäjärven alueella.

Tässä selvityksessä pureudutaan Vanajaveden kynäjalaviin. Niitä on kartoitettu ja tutkittu vuosikymmenten ja -satojen kuluessa useaan otteeseen, mutta aiemmat selvitykset ovat jääneet vaillinaisiksi. Nyt julkaistava selvitys kattaa koko Vanajaveden kapeikkoineen. Toki yksittäisiä esiintymiä saattaa yhä olla löytymättä.

Kynäjalavan esiintyminen kertoo kasvupaikan luonnonarvoista laajemminkin, sillä jalava suosii reheviä rantalehtoja, joissa eliölajisto on rikas. Osa tässä selvityksessä esiteltävistä kynäjalavaesiintymistä sijaitsee onnellisesti luonnonsuojelualueilla, mutta pääosa ei. Metsikön, jossa kynäjalava tai jokin muu jalo lehtipuu muodostaa merkittävän osan puustosta, ominaispiirteet on nykyisin turvattu luonnonsuojelulain nojalla. Kynäjalavametsiköiden suojelu ei kuitenkaan ole automaattista, vaan siihen tarvitaan aina erikseen ELY-keskuksen tekemä rauhoituspäätös. Kynäjalavaa kasvavat metsät

sopivat monessa tapauksessa myös METSO-ohjelmassa suojeltaviksi kohteiksi.

Suuri osa esimerkiksi uhanalaisia lajeja koskevasta luontotiedosta kerätään Suomessa vapaaehtoisvoimin. Tämäkin selvitys on yhden vapaaehtoisen, valkeakoskelaisen Kari Järventaustan, käsialaa ja ahkeran työn tulosta. Selvitys on tarkoitettu tietolähteeksi viranomaisille, päättäjille, maankäytön suunnittelijoille, metsätaloustahoille, maanomistajille, asukkaille, mökkiläisille ja kaikille kynäjalavasta kiinnostuneille.

Vaarantuneeksi luokiteltua kynäjalavaa uhkaavat hakkuut ja raivaukset, rantarakentaminen, vesirakentaminen (ruoppaukset), vieraslajit ja ilmastonmuutos. Ainakin osa uhkatekijöistä on helppo poistaa, jos vain tahtoa löytyy. Ja miksi ei löytyisi? Kynäjalava on hieno ja kaunis laji, joka ansaitsee hyvän tulevaisuuden niin Vanajavedellä kuin muuallakin.

Juho Kytömäki

Aluesihteerin (vs.)

SLL:n Pirkanmaan luonnonsuojelupiiri ry.

Johdanto

Kynäjalava (*Ulmus laevis*) kasvaa noin 20-metriseksi, komea- ja leveälatvaiseksi puuksi. Isoimpien yksilöiden, jotka kasvavat poikkeuksetta vanhoilla rantatörmillä, kumuraiset rungot voivat olla yli metrin paksuisia. Vanhimmat ja paksuimmat puut ovat rungoltaan poikkeuksetta lahoja ja usein onttoja, joten niiden iän määrittäminen vuosilustojen avulla on mahdotonta, mutta todennäköisesti ne ovat yli 300-vuotiaita. Esimerkiksi Valkeakosken Annilanniemen Vaissinlahdella kasvavan, alun perin läheltä tyveä kahdeksi rungoksi haarautuneen kynäjalavajätin rungonympäryksen tiedetään olleen 415 cm jo vuonna 1922 ja haarojen 282 ja 295 cm (Kivirikko 1922). Myöhemmin puusta on revennyt toinen haara, mutta puu on edelleen elinvoimainen ja sen ympärysmitta on komeat 398 cm.

Lajin aikaisemmin yleisesti käytetty kynnepää-nimi tulee viron kielen künnäp-sanasta, joka tarkoittaa eläinruumiin jännettä tai säiettä ja joka viittaa kynäjalavan lujuuteen ja sitkeään puuaineeseen. Puuaineen sitkeyden takia kynäjalavaa käytettiin ennen Vanajaveden seudulla niin yleisesti hevosten valjaisiin kuuluvien luokkien tekoon, että se oli uhka

jalavaesiintymille (Linkola 1934).

Kynäjalava levisi Suomeen viimeisen jääkauden jälkeisellä lämpimällä ilmastokaudella. Siitepölynäytteiden mukaan sen, kuten muidenkin jalojen lehtipuiden ja pähkinäpensaan (*Corylus avellana*), levinneisyysalue oli laajimmillaan noin 6000 vuotta sitten, jolloin se kattoi Hämeen isojen järvien rannat Hämeenlinnasta Tampereelle ja lännessä Karkkuun asti. Ilmaston viiletessä ja kuusen levitessä alueelle noin 3000 vuotta sitten, kynäjalavan levinneisyysalue supistui nopeasti. (Auer 1924, Jalas 1965, Uotila 1979.)

Nykyisin lajin esiintymät keskittyvät Vanajaveden lisäksi Tampereen seudun Kulovedelle (175 puuta) ja Pyhäjärvelle (noin 1000 puuta). Hämeestä tunnetaan pieniä erillisesiintymiä lisäksi Hauholta, Heinolasta, Kangasalta ja Pälkäneeltä. Hämeen vesien ulkopuolella lajia kasvaa enemmän vain Lohjanjärvellä ja Ruotsinpyhtään–Lapinjärven Taasianjoella, edellisessä yli 300 ja jälkimmäisessä noin 30 yksilöä. Pieniä, vain muutaman puun esiintymiä, joiden alkuperäisyydestä ei aina ole varmuutta, tunnetaan lisäksi Helsingistä, Hyvinkäältä, Kaarinasta, Paraisilta, Pernajasta, Porvoosta, Tammisaaresta ja Turusta. (Jonsell 2000, Uotila 2000.)

Komea kynäjalava kasvaa Hattulan Viljamaanlahdessa.

Yleislevinneydeltään kynäjalava on mantereinen laji. Sen päälevinneytsalue käsittää lännessä Koillis-Ranskan ja Keski-Euroopan sisäosat, etelässä Balkanin, pohjoisessa Itämeren rannikko-maat ja idässä koko itäisen Euroopan aina Uralille asti. Pohjoismaissa lajia esiintyy Suomen lisäksi vain Ruotsin Öölannissa ja Tanskan kaakkoisosassa. Meillä laji on luonteenomainen järvien tulvarantojen ja etenkin rantalehtojen puu; koko maasta tunnetaan vain muutamia pieniä puronvarsi- ja kallionalusesiintymiä. Muualla Euroopassa kynäjalava kasvaa erityisesti jokien varsilla ja lehtokorvissa. (Jalas 1965, Jonsell 2000.)

Kynäjalavan tunnistaminen

Kynäjalavan lehdet ovat toispuolisesti vinotyvisiä, kahteen kertaan sahalaitaisia ja suippokärkisiä. Yläpinnalta tavallisesti

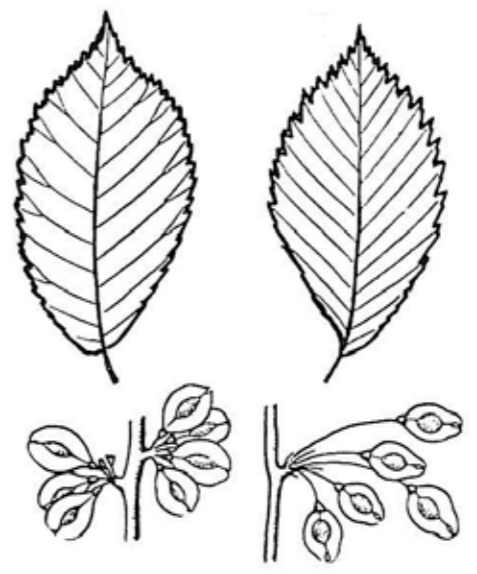
sileiden lehtien suonet ulottuvat lähes haara-tumattomina lehden laitaan asti.

Kynäjalava kukkii toukokuussa ennen lehtien puhkeamista. Tuulipölytteiselle kasville tyypillisesti sen kukat ovat pieniä ja vaatimatomia, mutta koska niitä on

runsaasti ja niiden kukkaperät ovat pääosin melko pitkiä, puun latvus voi kukinnan aikana lähes peittyä ruskeanpunaiseen harsoon. Litteät, 8–9 mm levyiset siemenet ovat ripsireunaisia. Nuoret versot ovat hentoja ja vaaleanruskean-tummanruskean kirjavat silmut kapeita ja teräviä. Kynäjalavan runko on vaalean harmaanruskea ja jo nuoren puun epäselvästi uurteinen kaarna hilseilee levymäisesti.

Luontaisilla kasvupaikoillaan kynäjalavan sekoittaa lähinnä vuorijalavaan (*Ulmus glabra*) sekä harmaaleppään (*Alnus incana*), jonka norkkokukinnot ja

pyöreät silmut ovat kuitenkin aivan erilaiset. Lisäksi harmaalepän runko on kookkaillakin yksilöillä sileä ja vaaleanharmaa. Vuorijalava ei luontaisesti kasva rannoilla, mutta sitä on melko yleisesti istutettu pihapuuksi, joista levinneitä yksilöitä kasvaa paikoin myös rannoilla. Vuorijalavan lehti on yläpinnaltaan hiekkapaperimaisen karhea, tyvi säännöllisen kiilomainen, lehtisuonet kärkiosasta selvästi haarovia, kukkaperät ovat lyhyet, siemenet 14–20 mm levyisiä ja sileäreunaisia sekä silmut tylppiä ja yksivärisen tummanruskeita.

Vasemmalla vuorijalavan lehti ja kukinto. Oikealla kynäjalavan.

Kynäjalavan kasvupaikoista ja seuralaiskasvillisuudesta

Vanajavedellä kynäjalava on varsin vaateliias rantojen puu. Varmimmin sen tapaa reheviltä ranta-alueilta, joiden pääpuulajit ovat terva- tai

harmaaleppä ja tuomi (*Alnus glutinosa*, *A. incana* ja *Prunus padus*), joskus myös pihlaja (*Sorbus aucuparia*) ja kuusi (*Picea abies*). Mitä koivuvaltaisempaa rantapuusto on, sen epätodennäköisempää kynäjalavan esiintyminen

alueella on, ja mäntyvaltaisilta suorannoilta sitä on turha etsiäkään. Tyypillinen kynäjalavan kasvupaikka on kivikkoinen, tervaleppä- tai harmaaleppä- ja tuomivaltainen rantalehto. Tervaleppäkorvisakin kynäjalavat kasvavat usein niiden kovapohjaisilla reunamilla tai kumpareilla. Valtaosa Vanajaveden kynäjalavista kasvaa 1–30 metrin etäisyydellä rantaviivasta siten, että nuorimmat yksilöt ovat lähimpänä rantaviivaa. Vain muutamissa poikkeuksellisen rehevissä rantalehdoissa, lähinnä Nuutalanlahdella, Retulansaaressa ja Hattulanselän pohjoisrannalla, lajia kasvaa noin 150 metrin etäisyydellä rantaviivasta. Maankohoamisesta ja etenkin Lempäälän Kuokkalankosken 1800-luvun

perkauksista aiheutuneista vedenpinnan laskuista johtuen, vanhimmat kynäjalavat kasvavat kauimpana rannasta, vanhoilla rantatörmillä.

Vanajavedellä kynäjalavan kasvupaikkojen rehevyyttä eli lehtomaisuutta ilmentävät monet niillä tavalliset, vaateliaat lehtokasvit. Näistä ns. seuralaislajeista ovat tyypillisiä monet pensaat, kuten punaherukka (*Ribes rubrum*), taikinamarja (*Ribes alpinum*), lehtokuusama (*Lonicera xylosteum*) ja koiranheisi (*Viburnum opulus*), melko usein myös näsiä (*Daphne mezereum*) ja metsälehmus (*Tilia cordata*). Ruohovartisista kasveista kynäjalavan vaateliaita ja tavallisia seuralaisia ovat

ainakin sini-, valko- ja keltavuokko (*Hepatica nobilis*, *Anemone nemorosa* ja *A. ranunculoides*), puna-ailakki (*Silene dioica*), humala (*Humulus lupulus*), mustakonnanmarja (*Actaea spicata*) ja paikoin myös tesmayrtti (*Adoxa moschatellina*), lehto- ja kaiheorvokki (*Viola mirabilis* ja *V. selkirkii*). Kaarina Rauhamäen (1967) Sääksmäen ja Valkeakosken kynäjalavaesiintymiä koskevassa tutkimuksessa, jossa on selvitelty laajasti myös seuralaislajistoa, korostetaan kasvupaikan maaperän ravinteisuuden merkitystä kynäjalavalle. Rauhamäen tutkimien 14 kasvupaikan maaperän happamuuden pH-arvo oli keskimäärin 5,2 ja pääsääntöisesti 5,0–6,0, jotka arvot eivät ole erityisen korkeita, jos eivät

mataliakaan. Kynäjalavan kasvupaikkojen maaperää voidaankin luonnehtia lievästi happamaksi, mutta runsasravinteiseksi.

Kynäjalavan uudistumisesta ja leviämisestä

Kynäjalava uudistuu suotuisissa olosuhteissa tehokkaasti niin suvullisesti siemenistä kuin suvuttomasti juuri- ja kantovesoista. Kynäjalava alkaa tuottaa siementä noin 30–40-vuotiaana, ja jalaville tyypillisesti siemenet säilyttävät itävyytensä lyhyen aikaa, mutta itävät nopeasti (Hagman 1979). Kynäjalava on pitkälti tuulipölytteinen ja itsesteriili eli saman puun siitepöly ei hedelmöitä emikukkia (Saarnijoki 1942).

{ Vanajavedellä kynäjalavan seuralaislajistoon kuuluuseita lehtokasveja, kuten humala, koiranheisi, lehtopalsami, mustakonnanmarja, punaherukka sekä sini- ja keltavuokko sekä lehtokuusama (kuvassa).

{ Yläkuvassa: Hattulan Retulansaaren etelärannan komeita kynäjalavia keväällä 2014. Suurin puu on 20 metriä korkea ja sen rungon ympäryks on 369 cm.

Tästä syystä yksittäisten puiden läheisyydessä kasvaa harvoin siementaimia. Kesäkuussa kypsyvät, kapealti siipipalteiliset siemenet varisevat emopuun läheisyyteen ja yleensä ainakin osittain veteen, jossa niitä kuljettavat tehokkaasti tulvat, virtaukset ja aallot. Kesäkuussa 2013 kynäjalavan siemeniä löytyi Hattulan Suontaan pohjoisrannalta, jota lähimmät siementä tuottaneet puut kasvoivat yli kilometrin päässä länsilounaassa – vallitsevien tuulien suunnassa – sijaitsevassa Ruskeenkärjessä.

Sirkkataimivaiheessa kynäjalava

sietää huonosti kilpailua ja varjostusta. Siksi kynäjalavan siemenet itävät tavallisesti hyvin lähellä keskivedenkorkeuden mukaista rantaviivaa. Tyypillinen taimettumispaikka on lahden pohjukkaan laineiden tuomasta eloperäisestä jätteestä muodostuneen ”ryönävallin” vierusta. Hyvin suotuisilla paikoilla, jotka ovat Vanajavedellä poikkeuksetta kaikkein rehevimpiä lehtoja, taimettumista tapahtuu myös hieman kauempana rannasta, esimerkiksi kaatuneiden puiden synnyttämissä aukoissa. Usein näillä kasvupaikoilla esiintyy myös lähteisyyttä, lähinnä tihkupintojen muodossa. Rantaviivan tuntumassa

kasvavat taimet ovat alttiina aallokelle sekä erityisesti jäiden paineelle, mistä syystä vain harvat niistä säilyvät ensimmäisten talvien yli.

Myöhemmin taimet sietävät ja oikeastaan tarvitsevatkin varjostusta ja kehittyvät rannan pensasmaisessa, yleensä nuorien tervaleppien ja tuomien sekä korpipaatsaman (Rhamnus frangula) muodostamassa reunavyöhykkeessä. Sakari Saarnijoki (1942) on laajassa Pyhjärven kynäjalavatutkimuksessaan paneutunut laajasti lajin uudistumiseen ja leviämiseen. Hänen havaintonsa ovat pitkälti yhteneviä edellä esitettyjen havaintojen kanssa. Hyvien siemenvuosien yhteydessä nuoria taimia löytyy usein ihmisen muovaamilta epätyypillisiltä kasvupaikoilta, kuten tiety- m. luiskista, rakennusten sokkelien vierustoilta ja kukkaryhmistä. Tällaisilla kasvupaikoilla, joille on tunnusomaista valoisuus ja rikottu tai paljas maanpinta, taimien myöhempi kehitys on usein epävarmaa. Monesti taimia onkin siirretty ”paremmille paikoille”.

Vanhojen kynäjalavien ympärillä on lähes aina enemmän tai vähemmän juurivesoja, joista etäisimmät voivat olla useiden metrien päässä päärungosta. Monesti juurivesoja onkin vaikea erottaa siementaimista. Juurivesoista syntyneet puut eli rungot eivät ole itsenäisiä yksilöitä, vaan ne muodostavat päärungon kanssa kloonin. Juurivesojen ja siementaimien tulkintaongelmat aiheuttavat

epätarkkuutta eri aikana ja eri alueilla tehtyjen kynäjalavalaskentojen vertailussa.

Kynäjalava uudistuu hyvin myös kantovesoista, joten kertaluonteinen puun kaato esimerkiksi hakkuiden yhteydessä ei sitä tapa. Sen sijaan suuret, kuten avohakkuun aiheuttamat muutokset kasvupaikalla voivat olla sille tuhoisia. Esimerkiksi Toijalan Pasinrannan lehdossa, jossa vuonna 1995 kasvoi 61 kynäjalavaa (Heritty 1997), oli keväällä 2012, muutama vuosi alueella tehdyn avohakkuun jälkeen, 35 pääosin kantoveso- syntyistä kynäjalavaa. Näistäkin osa oli hyvin huonokuntoisia.

Elinympäristön muutoksista ja uhkatekijöistä

Laajassa Vanajaveden kynäjalavatutkimuksessaan Kaarlo Linkola (1934) pitää kynäjalavan käyttöä hevosten työvaljaiden

luokkeihin lajin keskeisenä uhkatekijänä. Työhevosten korvautuminen 1950-luvulla autoilla ja muilla työkoneilla poisti tämän selvän ja pitkäaikaisen uhkatekijän. Samoihin aikoihin tapahtuneella metsä- ja rantalaiduntamisen merkittävä- lä vähenemisellä on myös ollut positiivinen vaikutus kynäjalava- esiintymiin, sillä esimerkiksi naudat syövät mielellään lajin vesoja ja taimia (vrt. Rauhamäki 1967, Uotila 1997, 2000 ja 2012). Pitkään laidunnetuilla rannoilla kynäjalavia kasvaa korkeintaan yksittäin, vaikka niitä lähirannoilla olisi runsaastikin. Laiduntami- sen vaikutus näkyy selvästi esimerkiksi lajin vahvoilla esiintymisalueilla Valkeakosken Annilanniemessä, Hattulan Retulansaareissa ja Siukolassa, joissa on lähekkäin laidunnettu- ja ja laiduntamattomia rantoja. Niin monin tavoin myönteinen asia kuin laiduntaminen luonnon kannalta onkin, sitä

pitäisi tehdä hyvin harkiten rannoilla, joilla kasvaa tai on edellytykset kasvaa kynäjalavaa.

Vanajaveden vedenpinnan laskut, joista merkittävimmät tapahtuivat 1820- ja 1850-luvul- la Kuokkalankosken perkausten johdosta, edistivät kynäjalavan siemenellistä lisääntymistä ja yleensä uudistumista vesijättö- maille syntyneiden uusien kasvupaikkojen muodossa (Linkola 1934, Saarnijoki 1942).

Kynäjalavan ja sen kasvupaikko- jen uhkana ovat edelleen monet ihmistoiminnalliset tekijät, kuten erilainen rantarakentami- nen, vesistön eli veden pinnan säännöstely sekä ranta-alueiden puuston hakkuut ja raivaukset. Vuonna 1961 alkanut Vanajave- den säännöstely poisti lähes kokonaan kevättulvat, jotka toivat humusta ja ravinteita – sekä kynäjalavan siemeniä – laajalti ranta-alueille. Tulvat

Tietolaatikko 1.

Luonnonsuojelulaki 29 §:

Suojellut luontotyytit

Seuraaviin luontotyyppisiin kuuluvia luonnontilaisia tai luonnontilaiseen verrattavia alueita ei saa muuttaa niin, että luontotyy- pin ominaispiirteiden säilyminen kyseisellä alueella vaarantuu:

1) luontaisesti syntyneet, mer- kittäviltä osin jaloista lehtipuista koostuvat metsiköt.

Luonnonsuojeluasetus 10 §:

Suojellut luontotyytit

Luontotyytin ominaispiirteitä ovat tietynlainen kallio- ja maaperä sekä niiden vesi- ja ravinnetalous ja näihin olosuhteisiin luontaisesti sopeutuneet eliölajit ja eliöyhdy- kunnat.

Luonnonsuojelulain 29 §:ssä mai- nituilla luontotyypeillä tarkoitetaan seuraavia alueita:

1) Luontaisesti syntyneitä, mer-

kittäviltä osin jaloista lehtipuista koostuvia metsikköjä, joissa jaloja lehtipuita kasvaa runkomaisina puina vähintään 20 kappaletta hehtaarilla yhtenä tai useampana lähekkäisenä ryhmänä rajattavissa olevalla yhtenäisellä alueella. Jalo- ja lehtipuita ovat tammi, metsälehmus, vaahtera, saarni, kynäjalava ja vuorijalava. Runkomaiseksi puuksi katsotaan puu, jonka läpimitta on 1,3 metrin korkeudella yli seitsemän senttimetriä. Runkomaisen tammen läpimitta on kuitenkin sanotulla korkeudella vähintään 20 senttimetriä.

*Kynäjalava kukkii touko-
kuun alkupuolella.
Kukkiva kynäjalava
Hattulan Siukolassa.*

rajoittivat tehokkaasti myös kuusen leviämistä rantalehtoihin. Nyt monet etenkin hieman karummat ja varjoisemmat rannat ovat tiheän, nuoren kuusikon peittämiä. Kuusettuminen on myös kynäjalavalehtojen ja -rantojen uhka. Säännöstelyn vaikutus näkyy myös alueen kynäjalavien ikäluokkajakaumassa: 1960–1980-luvuilla syntyneitä puita on varsin vähän. Säännöstelyn vaikutuksista Vanajaveden kynäjalaviin ovat tehneet samankaltaisia havaintoja myös Pertti Uotila (1979 ja 2014) ja Jouko Heritty (1984). Toisenlainen, viime vuosikymmeninä voimistunut eli levinnyt kynäjalavan uhkateki-

ten rehukasvikokeista karannut muualle Vanajavedelle, 1940-luvun alkuun mennessä aina Rapolaan asti (Linkola 1942). Nykyään isosorsimo on hyvin yleinen kaikkialla Vanajavedellä ja sen tiheät, rehevät ja pitkälle veteen ulottuvat kasvustot täyttävät kynäjalavan uudistumiselle sopivat rannat ja estävät tehokkaasti vedessä kelluvien kynäjalavan siementen leviämistä. Toinen viime vuosikymmeninä voimistunut kynäjalavan uhkatekijä on rantarakentaminen. Elintason kohoamisen myötä kesäasuntojen määrä on takavuosisikymmenistä kasvanut moninkertaiseksi. Samalla rakentamisen intensiteetti on

raivaussahalla, siimaleikkurilla tai muilla keinoin, jolloin mahdolliset kynäjalavat tuhoutuvat eikä uusia taimia pääse kasvamaan. Monin paikoin rantojen ”siistiminen” eli pensaskerroksen ja pienpuuston poisto ulotetaan pitkälle pihapiiriin ulkopuolisille ranta-alueille, jolloin ne toistuessaan ovat tuhoisia kynäjalavalle. Kynäjalava uudistuu tehokkaasti kanto-vesoista, joten yksittäinen harvennus ei sitä yleensä tuhoa, mutta toistuvat harvennukset kyllä. Mökki- ja venerantojen täyttämiset ja ruoppaamiset, joita tehdään yleisesti ja kaikkialla Vanajavedellä, tuhoavat vielä tehokkaammin kynäjalavan kasvupaikkoja.

Vanajavedellä on noin 120 yli 0,5 hehtaarin suuruista saarta, joista 48:lla kasvaa kynäjalavaa. Pienillä selkävesien, kuten Vanajanselän (kuvassa), saarilla lajia kasvaa niukasti.

1.

2.

3.

jä on isosorsimo (*Glyceria maxima*). Tämä jopa kaksi metriä korkea, rehevinä ja laajoina kasvustoina alueen liejurrannat peittävä heinä on 1890-luvun Hattulan Herniäis-

selvästi kasvanut: rakennukset ovat entistä suurempia ja tontti täytetään ja nurmikoidaan usein rantaviivaan asti. Yleensä rannan luontainen kasvillisuus ”siistitään” säännöllisesti

Erityisen intensiivistä rantarakentaminen on ollut Vanajaveden kapeikossa Hattulan–Hämeenlinnan alueella, jossa pien- ja rivitaloalueet kattavat jo laajoja rantaosuuksia.

Onneksi kapeikon tärkeimmät kynäjalavaesiintymät on pelastettu luonnonsuojelualueiksi. Kynäjalava rauhoitettiin vuonna 1983 luonnonsuojelulla, ja se

on luokiteltu uhanalaiseksi, vaarantuneeksi lajiksi. Punaisen kirjan mukaan lajin uhkatekijöitä ovat vesi- ym. rakentaminen, metsien uudistamis- ja hoitotoimet, vieraat lajit ja

ilmastonmuutos. (Rassi ym. 2010.) Ennen vuotta 1983 monet vanhat, komeat kynäjalavat oli rauhoitettu luonnonsuojelulla luonnonsuojelumerkeiksi. Vuoteen 1978 mennessä Vanajavedeltä oli rauhoitettu kaikkiaan 19 yksittäistä kynäjalavaa tai -ryhmää, 12 Hattulasta, yksi Kalvolasta ja kuusi Valkeakoskelta (Haapanen & Rassi 1978). Vuonna 1996 voimaan tulleessa luonnonsuojelulaissa tietyt kriteerit täyttävät kynäjalava- ja muut jalopuumetsiköt saivat lain suojan (ks. tietolaatikko 1). Kynäjalava ja muut jalot lehtipuut noteerataan myös METSO-ohjelman luonnontieteellisissä valintaperusteissa: kynäjalavan esiintyminen jollakin alueella nostaa kohteen suojeluarvoa (Ympäristöministeriö 2008).

Valokuvat: 1. Isosorsimon valtaama rantaluhta, 2. rantarakentamista Hattulan Poransaassa, 3. Hattulan Retulansalmen Tuomistonkärjen kynäjalavalehtoa hakkuuiden jälkeen keväällä 2012.

Vanajaveden kynäjalavatutkimuksista

Ensimmäiset kirjalliset tiedot Vanajaveden kynäjalavista sisältyvät Lars Palanderin Turun yliopistossa vuonna 1767 tekemään väitöskirjaan. Tässä Kulsialan eli Tyrvännön pitäjänkertomuksessa mainitaan jalavaa kasvavan monin paikoin Vanajaveden rannoilla. Tuohon aikaan kynäjalavaa ei vielä ollut erotettu omaksi lajiksi – se tapahtui vuonna 1784 – mutta Palanderin kuvailemista jalavan kasvupaikoista käy ilmi, että siitä on kyse.

Ensimmäisen kokoavan esityksen Vanajaveden kynäjalavista teki Kaarlo Linkola vuonna 1934. Tutkimuksessaan, jonka kasvupaikkatiedot hän sai pääosin alueen maanviljelijöiltä ja muilta asukkailta, Linkola käsittelee laajasti kynäjalavan levinneisyyttä, ekologiaa, biologiaa ja käyttöä. Linkola kertoo lajia esiintyvän lähes kaikkialla Vanajavedellä – vaikka julkaisun levinneisyyskartassa laji puuttuu laajoilta alueilta järveä. Vuonna 1967 Kaarina Rauhamäki tutki kynäjalavaa Sääksmäellä ja Valkeakoskella. Tämä Helsingin yliopiston LuK-tutkimus, jonka tutkimusalue käsitti Vanajaveden pääaltaan länsiosat, sisältää runsaasti tietoja lajin kasvupaikoista, yksilömääristä, puiden koosta ja iästä, seuralaiskasveista sekä lajin biologiasta ja ekologiasta. Vuonna 1977 ilmestynyt Hattulan Luonnon suojelu – Inventointi ja suositukset

toimenpiteiksi -tutkimusraportti sisältää paljon tietoja Vanajaveden itäosan ja etenkin Hattulan kapeikon kynäjalavaesiintymistä ja niiden suojelunäkökohdista. Julkaisun (Uotila ym. 1977) levinneisyyskartan mukaan kynäjalavaa ei esiinny laajoilla alueilla Vanajaveden pääaltaan itä- ja etelärannoilla. Veijo Erkamo (1984) kokosi Kynäjalavan esiintymisestä Vanajaveden seudulla julkaisussaan yhteen aiempien tutkimusten tiedot lajin kasvupaikoista Vanajaveden pääaltaalla ja täydensi niitä omilla, lähinnä kesän 1979 havainnoillaan. Julkaisu sisältää levinneisyyskarttojen, tarkkojen kasvupaikka-, yksilömäärä- ja seuralaiskasvi-tietojen lisäksi tietoja kynäjalavien kokonaismäärästä ja sen kehityksestä. Tämäkin tutkimus ei kata läheskään kaikkia Vanajaveden rantoja, eikä varsinkaan alueen lukuisia saaria, kuten Erkamo itse toteaa julkaisussa.

Selvästi edellisiä inventointeja laajemman ja kattavamman kartoituksen Vanajaveden kynäjalavista teki Pirkanmaan ympäristökeskuksen toimeksiannosta vuosina 1996–1997 Jouko Heritty (1997), joka on kartoittanut ja havainnoinut (Heritty 1984). Herityn inventointi kattaa Lipon- ja Konhonselän sekä Vanajaveden pääaltaan, mutta ei Retulan-saarta eikä Hattulan–Hämeenlinnan kapeikkoa. Herityn julkaisemattomassa inventointi-raportissa havaitut kynäjalavat on jaoteltu rungon ympärys- ja

läpimitan mukaan kuuteen kokoluokkaan ja kasvupaikat on merkitty peruskartoille. Tietoja alueen kynäjalavaesiintymistä sisältyy myös Kylmäkosken, Toijalan, Viialan ja Valkeakosken luontokohdeselvitukseen (Jokinen 1987) ja Toijalan kaupungin luontokohdeet julkaisuun (Saarinen 1995).

Tutkimuksen taustoja

Kirjoittaja muutti kesällä 1985 Valkeakoskelle ja kävi jo samana syksynä – Erkamon hiljan julkaistu tutkimus oppaanaan – tutustumassa mm. Annilanien kynäjalavaesiintymiin. Havaitut vaillinaiset tiedot näistä ja muista esiintymistä innostivat ulottamaan havainnoinnin yhä laajemmalle ja 1990-luvun alkuun mennessä oli kartoitettu valtaosa Vanajaveden pääaltaan rannoista. Kirjoittajan muuttuneen perhetilanteen takia työ jäi kuitenkin kesken lähinnä järven itäosien rantojen ja saarten osalta ja materiaali julkaisematta. Jouko Herityn aloittaessa vuonna 1996 ympäristökeskuksen kynäjalavakartoitusta, hän sai materiaalin käyttöönsä. Vastavuoroisesti Herityn inventointimateriaali on ollut kirjoittajan käytettävissä.

Kevättalvella 2012 kirjoittaja inventoi uudestaan eräitä Nuutalanlahden rakentamattomia olevan kynäjalavia selvästi enemmän kuin Heritty vuoden 1997 raportissaan ilmoittaa. Erityisesti alle 15-vuotiaat (< 4 m) nuoret yksilöt olivat selvästi lisääntyneet. Ilmiö toistui lähes

kaikilla luonnontilansa edes kohtuullisesti säilyttäneillä kynäjalavien kasvupaikoilla. Lisäksi useita kynäjalavia löytyi ennen tuntemattomista paikoista. Kun tunnetuissakin esiintymissä oli tapahtunut huomattavia muutoksia lähinnä rantarakentamisen ja -puuston käsittelyn muodossa, kartoitus laajeni ja kattoi lopulta koko Vanajaveden, jonka rannat inventoitiin siten uudestaan vuosina 2012–2014.

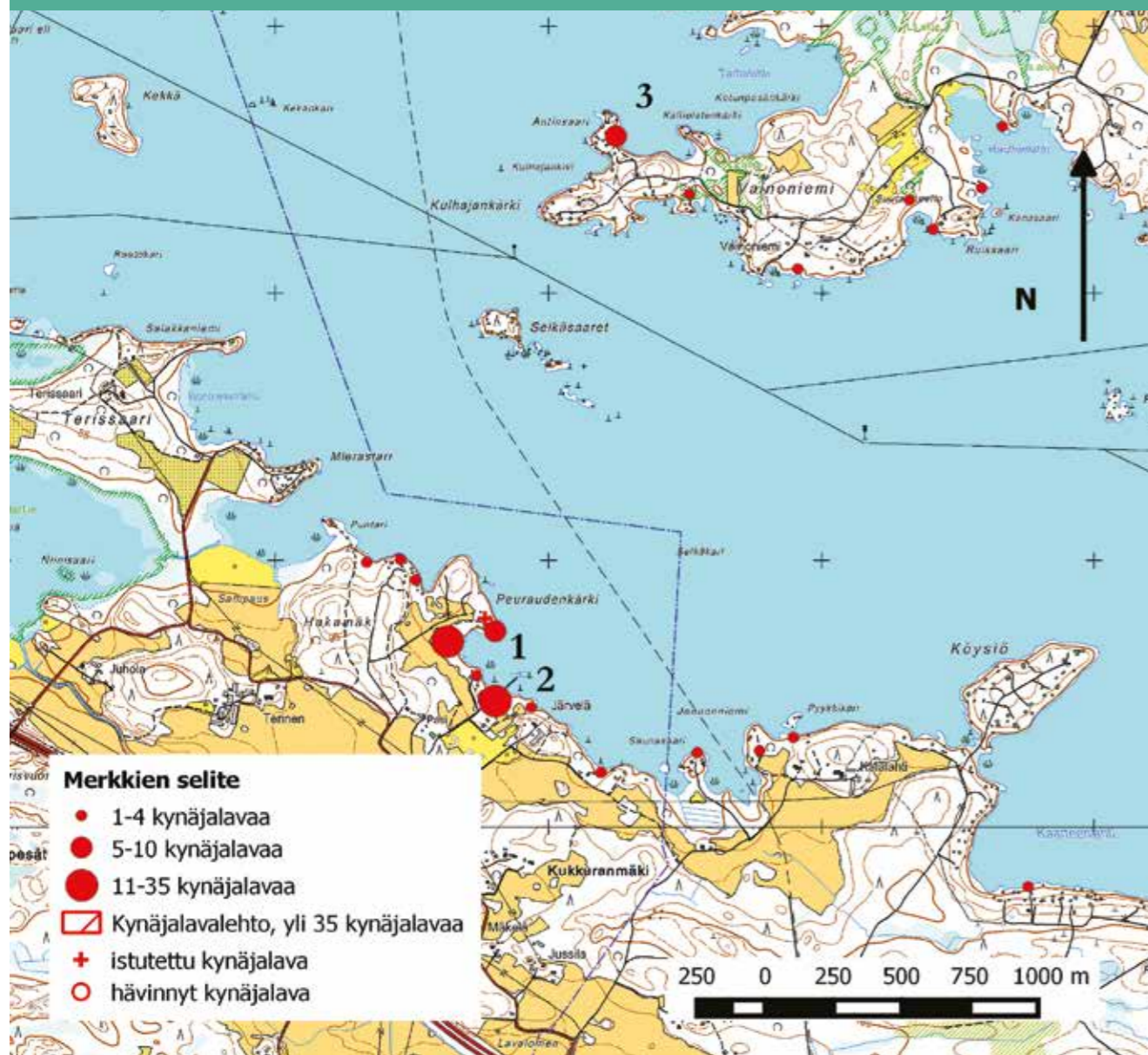
Tutkimusmenetelmistä

Etenkin nuoria kynäjalavia on vaikea löytää kesäkaudella niiden tyypilliseltä kasvupaikalta, viidakkomaisen tiheästä tervaleppä-tuomivaltaisesta rantalehdosta, jonka pehmeäpohjaisuus tuo vielä omat haasteensa etsinnälle. Pienen harjoittelun myötä kynäjalavat löytyvät versojen värin, latvuksen rakenteen ja muodon perusteella samoista viidakoista paljon helpommin talvikaudella. Jäätä ja jäätynyttä maanpintaa pitkin, jos lunta ei ole kovin paljon, on myös paljon vaivattomampaa kulkea. Paksu lumikerros hankaloittaa liikkumista ja peittää nuoret taimet, minkä vuoksi sydäntalvi on yleensä huonoa kynäjalavan kartoitus-aikaa. Pääosa tässä esitetystä kartoituksesta onkin tehty kevättalvella ja varhain keväällä. Joitakin sellaisia rantaosuuksia, joilla on paljon nuoria taimia, on kartoitettu sekä talvella että kesällä: alle metriset taimet löytyvät varmimmin kesällä. Kesäkaudella 2013 on

inventoitu kokonaisuudessaan Hattulan kapeikko Lepaalta Aulangolle asti. Samoin kesäkaudella 2013 on inventoitu lukuisia lähinnä Vanajanselän eteläosan (Heinunlahden) ja länsiosan (Jänissalot - Vohliisaaret alueen) saaria soutuvenettä apuna käyttäen. Veneestä näkee hyvin vain rantaviivan tuntumassa olevat jalavat, joten laajempien mahdollisten kynäjalan kasvupaikojen kohdalla on rantauduttu ja inventoitu ne jalan. Luonnonvaraisista kynäjalavaesiintymistä on kirjattu seuraavat tiedot: arvioitu korkeus ja (isojen puiden) rungon läpimitta 1,3 m korkeudelta, yksilöiden kokonaismäärä sekä puiden yleiskuntoon, vaurioihin, juurivesoihin, seuralaiskasveihin ym. seikkoihin liittyviä lisätietoja. Laajoissa esiintymissä, joissa on useita kymmeniä kynäjalavia, on arvioitu puiden pituus kokoluokittain seuraavasti: 0–2, 2–4, 4–6, 6–9, 10–15, >15 metriä. Luettavuuden takia tekstissä on kokoluokkia yhdistelty ja niistä käytetään yleensä seuraavia ilmaisuja: taimi (0–4 m), nuori (4–9 m), varttunut (10–15 m) ja vanha puu (>15 m). Kuusimetrisen kynäjalavan rungon läpimitta on 1,3 m korkeudelta keskimäärin noin 7 cm eli luonnonsuojelulaissa mainitun, huomioon otettavan jalopuun alin mitta. Isoimpien puiden rungonympärykset (rym) on mitattu, ellei toisin ole mainittu, 1,3 m korkeudelta 20-metrin teräsmittalla syksyn 2013 ja kevään 2014 välisenä aikana.

Kynäjalavaa on vanhastaan käytetty alueella piha- ja puistopuuna. Esimerkiksi Vanajaveden rantamalla sijaitsevien Haukilan, Lahisten, Lotilan, Jutikkalan ja Rapolan kartanon ja Sääksmäen pappilan puistossa kasvaa vanhoja, istutettuja kynäjalavia. Samoin kynäjalavia kasvaa järven rantamalla olevien monien kesä-ym asuntojen pihossa. Monessa tällaisessa kohteessa lajin alkuperää on jo kiinteistön omistajanvaihdosten takia lähes mahdoton varmuudella selvittää. Tässä tutkimuksessa tulkinta esiintymän luonnonvaraisuudesta tai istutusperäisyydestä perustuu kasvupaikkaan ja sen tilaan, kuten rakentamisen intensiteettiin ja kasvupaikan muuhun (istutettuun) kasvillisuuteen ja korkeusasteeseen suhteessa kynäjalavan ikään. Esimerkiksi Rapolan kartanon ja Sääksmäen pappilan kynäjalavat, joita Erkamo (1984) pitää luonnonvaraisina, kasvavat vanhassa puistossa seuranaan muita samanikäisiä puistopuita, kuten tammia, metsälehmäksiä sekä (pappilassa) sembramänty (Pinus cembra) ja hopeakuusi (Picea pungens 'Glauca'). Selvästi tai todennäköisesti istutetut kynäjalavat eivät sisälly seuraavassa esiteltäviin kynäjalavaesiintymiin. Istutetut kynäjalavat, joilla voi olla merkitystä luonnonvaraisen jalavien pölyttämisessä, on karttoihin merkitty ristillä (+). Hävinneiksi on tulkittu sellaiset kynäjalavat, jotka Heritty (1997) ilmoittaa kartoituksessaan, mutta joita ei vuosina 2012–2014 löytynyt. Osa näistä puista saattaa olla säilynyt kantovesoina.

Kartta 1

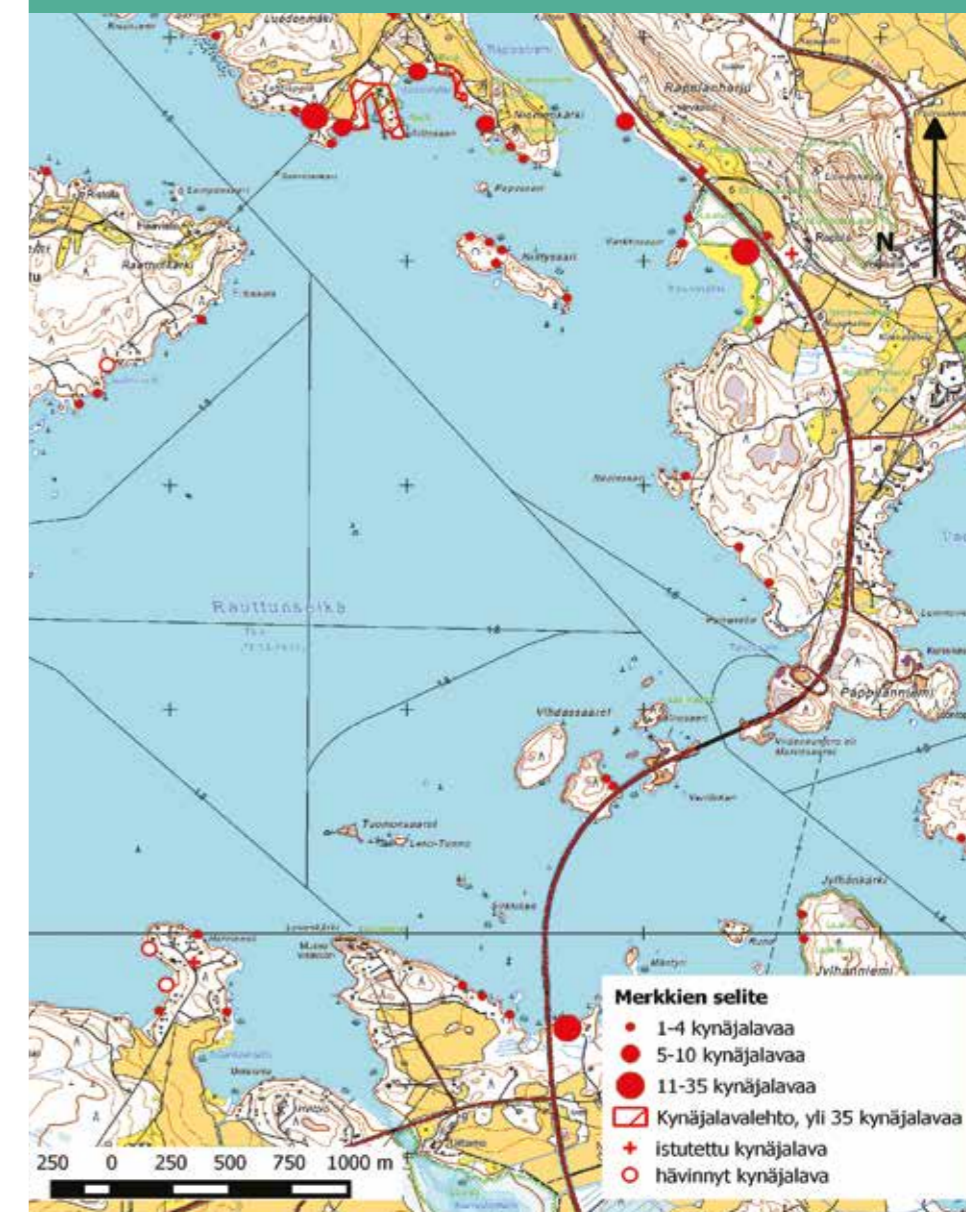
Vanajaveden kynäjalavaesiintymät

Vanajavesi on iso ja rikkonainen vesi, jonka pääaltaan suurin pituus on noin 30 ja leveys 16 kilometriä. Lisäksi järveen kuuluvat pääosin kapeat ja virtamaiset kapeikat, Lempäälään ulottuva

läntinen (noin 13 km pitkä) ja Hattula–Hämeenlinnan eteläinen (33 km) kapeikko. Läntisestä kapeikosta tunnetaan vain kaksi kynäjalavaesiintymää. Eteläisessä kapeikossa esiintymät

keskittyvät noin viiden kilometrin matkalle kapeikon pohjoisosaan. Vanajavedellä on noin 0,5 hehtaarin suuruisia tai sitä suurempia saaria kaikkiaan 120, joista kapeikoissa on vain kymmenkunta. Vanajaveden alue jakaantuu valtaosin neljän kunnan, Akaan (sisältää Toijalan ja Viialan), Hattulan (Tyrvännön), Hämeenlinnan (Kalvo-

Kartta 2

lan) ja Valkeakosken (Sääksmäen) alueelle. Osa läntisestä kapeikosta (Liponselkä ja Kortteselkä) kuuluu Lempäälään, mutta sieltä ei tunneta luonnonvaraisia kynäjalavia. Seuraavassa esitellään alueen kynäjalavaesiintymät länsi–itä -suunnassa, alkaen Akaasta ja päättyen Hattulaan.

Esiintymät esitetään 13 yksittäisellä detailjikartalla sekä yhdellä koko Vanajaveden kattavalla yleiskartalla (keskiaukeama). Merkittävät esiintymät on numeroitu (1–110) sekä tekstiin että detailjikarttoihin. Tekstissä esiintymän numeron ja kauttaviivan jälkeen mainitaan aina myös kyseisen detailjikartan numero.

Akaa

Rehevien ranta-alueiden yleisyydestä huolimatta kynäjalavaa kasvaa Vanajaveden läntisimmissä osissa niukasti. Liponselältä sitä ei tunneta lainkaan ja Konhonselältäkin vain istutettuna. Akaan alueen eli lähinnä Makkaransejän saaret ovat valtaosin karuja kivikko- tai louhikkorantaisia, eikä niissä kasva kynäjalavaa. Akaasta tunnetaan seuraavat kolme esiintymää. Vanajaveden läntisin kynäjalavaesiintymä, noin 10 m pituinen, nelirunkoinen puu, kasvaa Jumusen kaakkoisrannalla, Varsanhännän eteläpuolisella Alhonlahden luonnonsuojelualueella.

Seuraavat luonnonvaraiset jalavat kasvavat tästä noin 6,5 km itään, Makkaransejän kaakkoisrannalla. Täällä, Puntarin itäpuolisen lahden pohjukassa ja viereisten kesäasuntojen pihoissa kasvaa kaksi taimea, kaksi nuorehkoa ja yksi vanha puu, jonka paksumman rungon läpimitta on noin 55 cm. Enemmän kynäjalavaa kasvaa vasta Peuraudenkärjessä (11

yksilöä, lähinnä taimia ja nuoria puuta, joista osa on istutettuja) ja sen länsipuolissa lahdenpohjukassa (esiintymä 1/kartta 1), jossa ollut jalavalehto avohakattiin vuonna 2008 (Kosonen 2008).. Ennen hakkuita kesällä 1996 lehdossa kasvoi 64 jalavaa (Heritty 1997), mutta keväällä 2012 enää 35 jalavaa: muutama nuoren ja yhden vanhan (20 m/55 cm) puun

Kartta 3

lisäksi 28 alle kolmemetristä kantovesaryhmää. Pasin rannassa (2/1) jalavia, lähinnä nuoria ja varttuneita puita, on yhteensä 21. Näistä 19 kasvaa pengerialueen itäpuoleisen kesäasunnon pihapiirissä, jossa on myös alueen suurin (20 m/rym 217 cm) puu. Nuori jalava kasvaa lisäksi läheisen Järvelän talon rannassa ja sen

kaakkoispuolisen lahden pohjukan tervaleppäkorvessa.

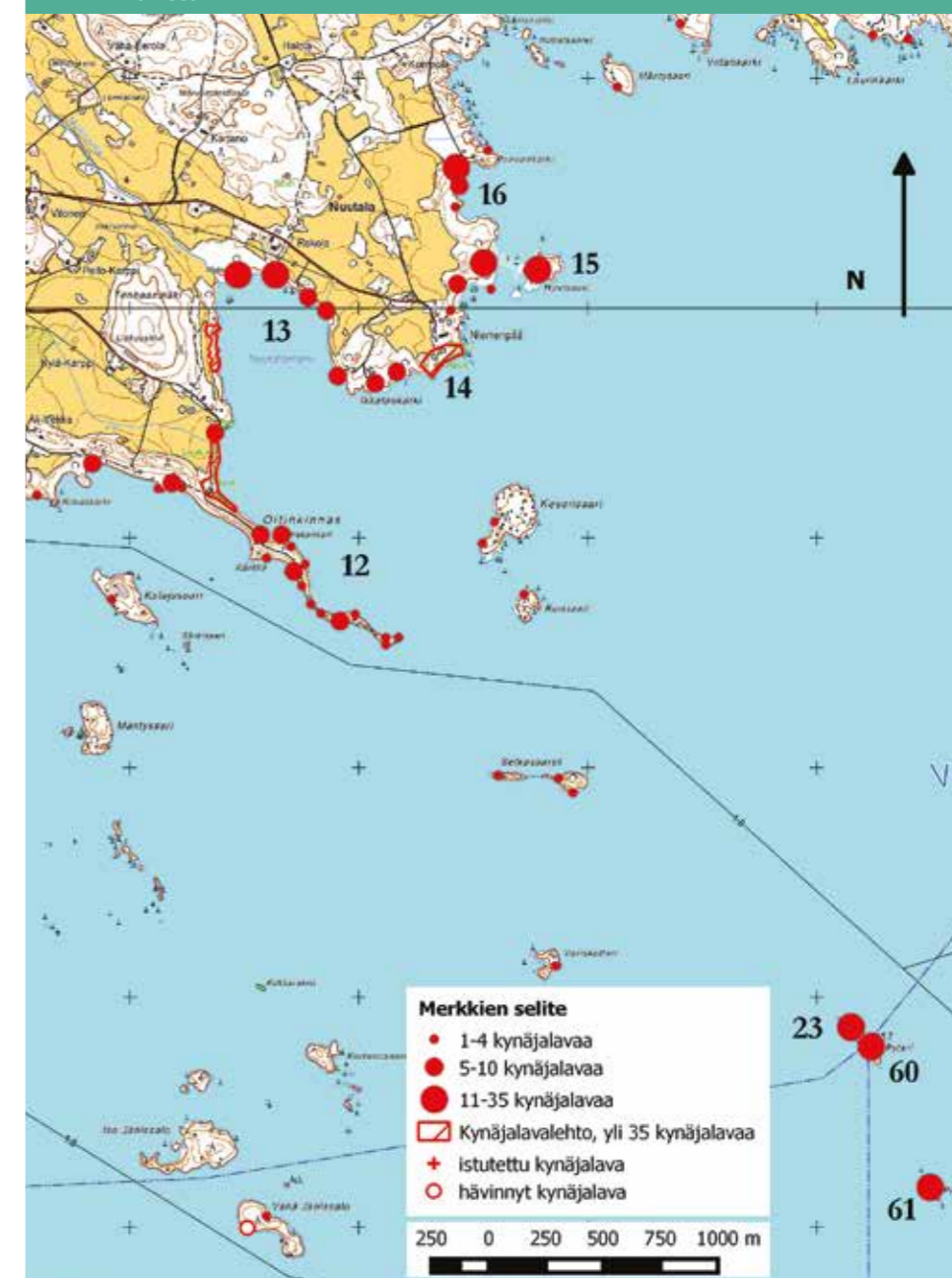
Valkeakoski

Vanajaveden länsiosat

Myös Valkeakosken puoleisilla Vanajaveden länsiosan rannoilla kynäjalavaa kasvaa sopivien rantalehtojen

yleisyydestä huolimatta vähän. Valkeakosken läntisimmät kynäjalavat kasvavat Konhovuolteen pohjoisrannalla, moottoritien sillan pielessä olleen kesäasunnon tontilla. Kasvupaikan (kuiva, täytetty rantatörmä) ja sen muun kasvillisuuden (mm. lehtikuusi, pihasyreeni ja virpiangervo) perusteella paikalla kasvavat kaksi varttunutta kynäjalavaa ovat ilmeisen istutettuja. Läntisimmät luonnonvaraiset esiintymät ovat Konhovuolteen Neitsytsaassa (2 nuorta, 5 varttunutta ja 2 vanhaa puuta, joista suurin on 20 m/40 cm), Poikkiluhdan länsirannalla (kantovesaryhmä ja 2-m. taimi), Vedentaalla Yli-Hinkin talon kohdalla (12-metrinen puu) sekä Vainoniemen Antinsaassa (3/1), missä kasvaa kahdeksan jalavaa, joista suurin on 20 m/35 cm. Kuusi taimeita kasvaa kesäasunnon vierisessä kuivassa rinteessä. Muualla Vainoniemessä sekä Rauttuniemessä lajia kasvaa harvakseltaan ja yksittäin lähinnä nuoria tai nuorehkoja yksilöitä kaikkiaan 18. Samoin Rauttunselän etelärannalla lajia kasvaa harvakseltaan ja yleensä yksittäin yhteensä 49 yksilöä. Lajia kasvaa hieman runsaammin ainoastaan Jannenniemen rantalehdossa (5 puuta, joista suurin 22 m/rym 203 cm) ja maantie 130:n itäpuolella (4/2), missä kasvaa 30 nuorta yksilöä. Monet puista kasvavat kesäasuntojen pihapiirissä ja osa niistä lienee istutusperäisiä. Ainakin Haimasiin lajia on varmuudella myös istutettu.

Kartta 4

Toisaalta niemen tiiviisti rakennetuilta rannoilta ei enää löytynyt muutamia Herityn (1997) ilmoittamia jalavia.

Vanajaveden länsiosien suurimmat kynäjalavaesiintymät ovat Annilan Lehtisperän 26 puuta (5/2), Aittosaaren 216 puuta (6/2) ja Vaissinlahden pohjois- ja itärannan 64 puuta (7/2). Vaissinlahden rannoilla kasvaa suurin osa alueen 16 vanhasta rungonläpimitaltaan yli 35 cm paksuisesta puusta. Kaikkiaan Annilassa eli Annilanniemessä kasvaa 327 jalavaa, joista suurin (18 m/rym 398 cm) on Vaissinlahden pohjukassa kasvava puu. Rapolanlahden itärannalla ja Verkkosaassa (8/2) kasvaa 16 ja Saunalahdella (9/2) 25 kynäjalavaa, lähes kaikki nuoria puita. Läheisessä Rapolan kartanon puistossa kasvaa yhdeksän kookasta (suurimmat rym 362cm/22m ja 311cm/25m) puuta – yhdessä samankokoisten tammien ja metsälehmusten kanssa – mitä ilmeisimmin istutettuna. Saunalahden 24 nuorta jalavaa voivat hyvin olla näiden puistopuiden jälkeläisiä. Niittysaaren (10/2) kahdeksasta jalavasta neljä on 15–20-metrisiä ja rungoltaan 20–40 cm vahvuisia puita.

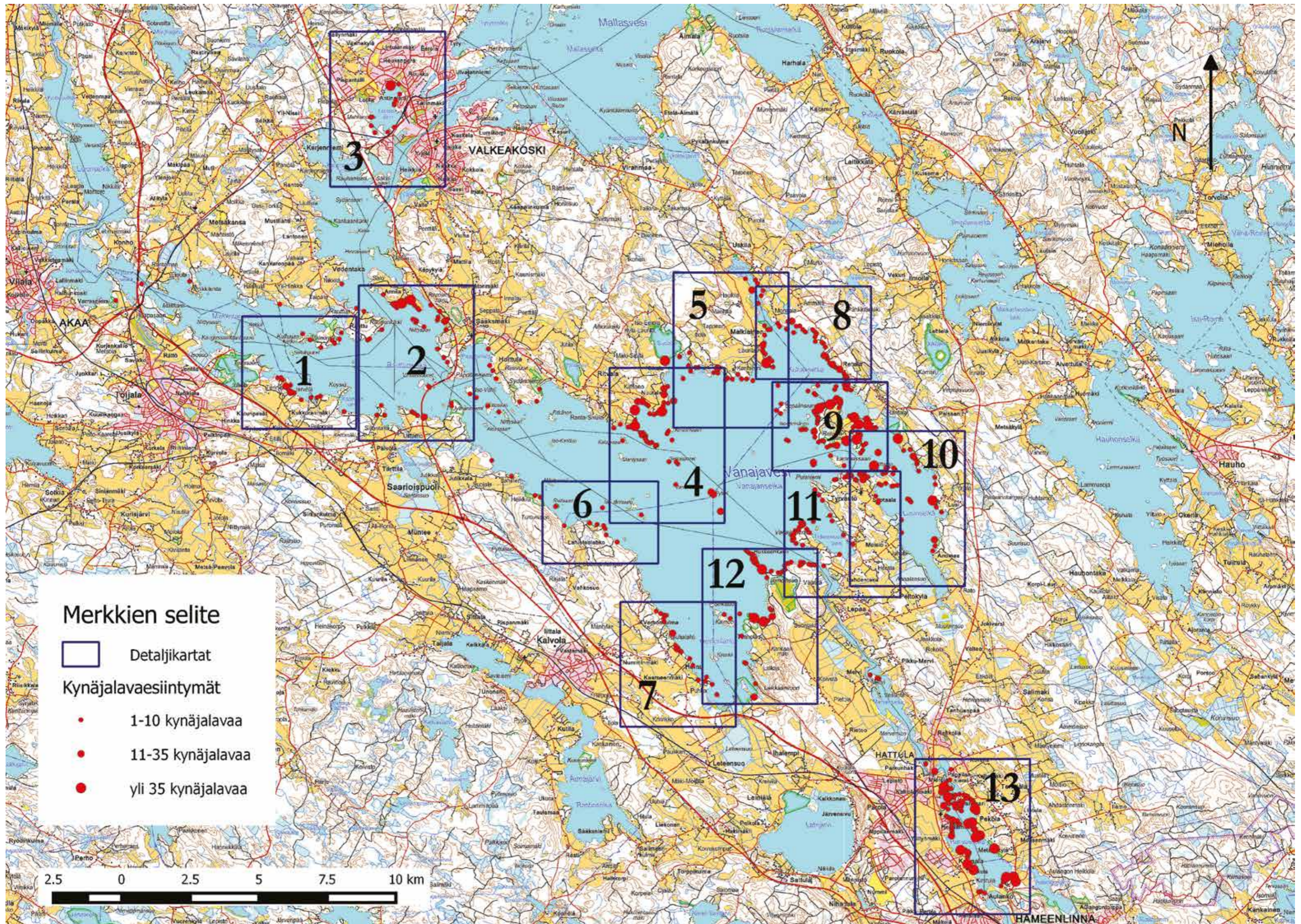
Lotilanjärvellä, lähinnä järven pohjoispäässä (11/3) ja läheisen Lotilan kartanon rannassa, kasvaa yhteensä 138 valtaosin nuorta tai nuorehkoja kynäjalavaa, mutta joista ainakin kartanon rannan 13

yksilöä lienevät läheisten puistopuiden jälkeläisiä. Lotilanjärven esiintymä löytyi vuonna 1942, jolloin se käsitti kaksi keskikokoista puuta (Saarnijoki 1942). Esiintymän erillisuus, nuoruus, nopea kehitys sekä sen geneettinen poikkeavuus muihin Vanajaveden esiintymiin nähden, viittaavat siihen, että se olisi

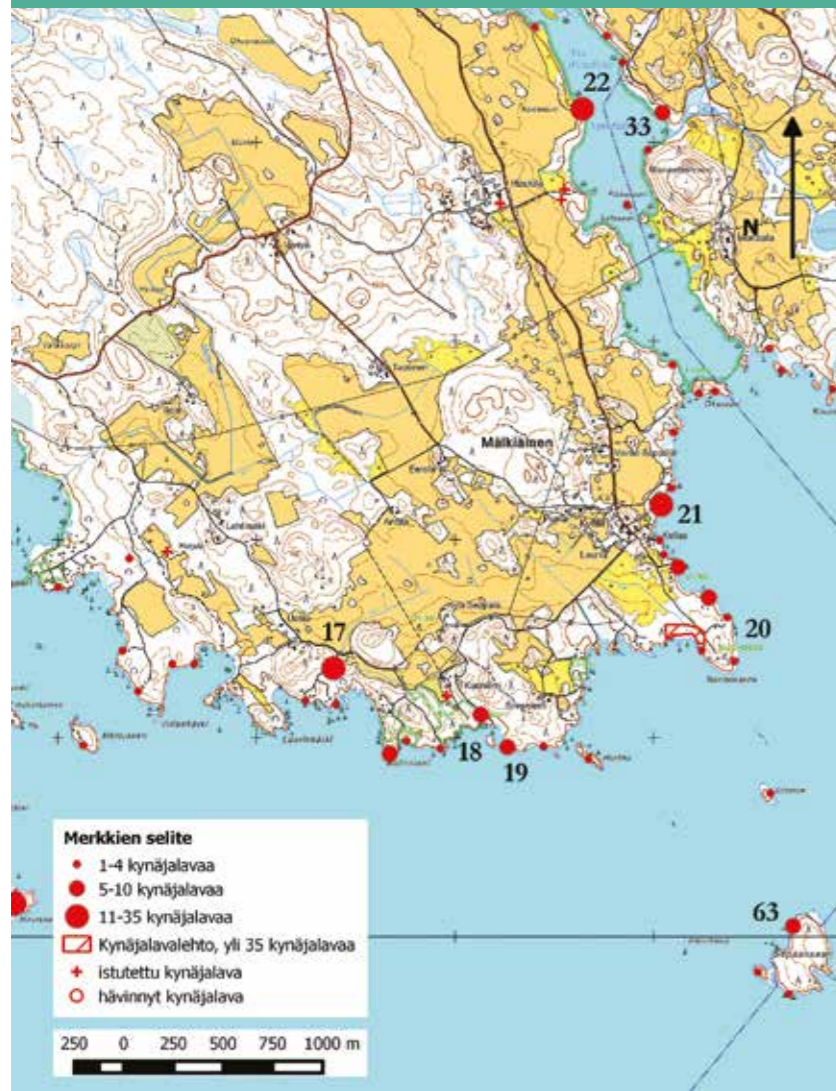
syntynyt ihmistoiminnan vaikutuksesta, todennäköisesti Lotilan kartanon puistopuiden siementäminä (Järventausta 2013 ja Vakkuri ym. 2009).

Vanajaveden keskiosat

Vanajaveden keskiosissa eli Vanajanselän länsiosissa, kuten Pappilanlahden ja

Kartta 5

Hiedanpäänlahden alueella sekä Lahisissa, kynäjalavaa esiintyy monista rantalehdoista ja muista rehevistä rannoista huolimatta niukasti ja lähinnä yksittäispuina. Koko alueella kasvaa vain 25 jalavaa, valtaosin taimia ja nuoria yksilöitä. Vanajanselän pohjoisrantojen merkittävimmät kynäjalavaesiintymät sijaitsevat Ritvalan Oitinkintaalla (12/4), Nuutalanlahdella (13/4) sekä Nuutalan Niemenpäässä ja -kärjessä (14/4). Noin 1,2 km pituisella Oitinkintaan harjuniemellä kasvaa 139

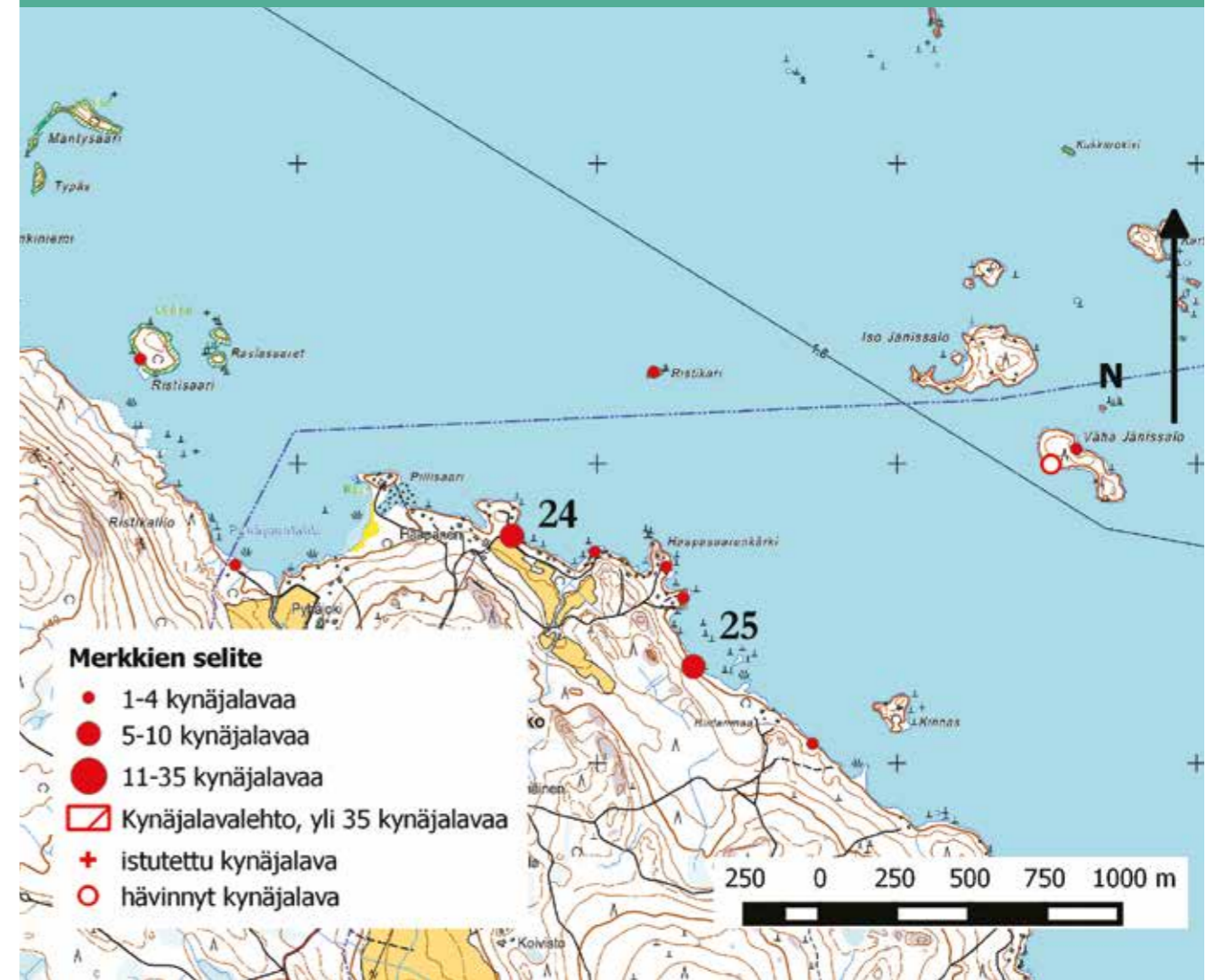
jalavaa, joista valtaosa on nuoria yksilöitä, mutta niemen tyven luonnonsuojelualueella kasvaa myös viisi vanhaa, 15–20-metristä puuta. Näistä vaikuttavin on muun puuston varjossa ränsistynyt 15-metrinen puuvanhus, jonka muhkuraisen rungon tyven ympäryksellä on ohuimmalta kohdaltaan noin metrin korkeudelta 394 cm. Nuutalanlahdella kasvaa 168 jalavaa, joista 134 kasvaa lahden länsirannan lehdoissa. Pääosa lahden jalavista on taimia ja nuoria puuta, mutta joukossa on muutama

varttunut sekä yksi seudun komeimmista puista. Tämän Rekolan talon lähellä kasvava, kaksiahaarainen 22-metrinen puun rungon ympäryksellä on 456 cm. Niemenpäässä ja -kärjessä on Valkeakosken edustavin kynäjalavaesiintymä: 119 yksilöä, joista 25 on suuria, rungonläpimitaltaan yli 35 cm vahvuisia puuta ja joista kaksi suurinta on rym 374 ja 426 cm/20 m.

Läheisessä Hirvisaassa (15/4) kasvaa 22 ja saaren kohdalla mantereen puolella 20 kynäjalavaa, joista pääosa on nuoria ja varttuneita puuta. Puista suurin (17 m/rym 279 cm) on jäänyt pahasti muun puuston varjoon. Hirvisaaren jalavista valtaosa on taimia ja nuoria (< 6 m) puuta, joiden lisäksi saarella kasvaa kolme vanhaa rungonhalkaisijaltaan 35–60 cm vahvuista puuta. Nuutalan Pennonkärjen viereisessä lahdessa (16/4) kasvaa 28 jalavaa, kaikki taimia ja nuoria (< 5 m) puuta, joita ovat myös Pennankärjen kolme yksilöä.

Suolahdella lajia on eniten lahden lounaisrannan niemessä olevan kesäasunon läheisyydessä, missä kasvaa komean 20-metrinen puun lisäksi kaksi taimea, kaksi nuorta puuta ja – talven 2012–2013 hakkuiden tuloksena – 12 kantovesaryhmää. Muualla Suolahdella lajia kasvaa yksittäin Oitinsaaren ja Viitankärjen välisellä rantosuudella. Oitinsaaren itäpuolisen tervaleppäkorven

Kartta 6

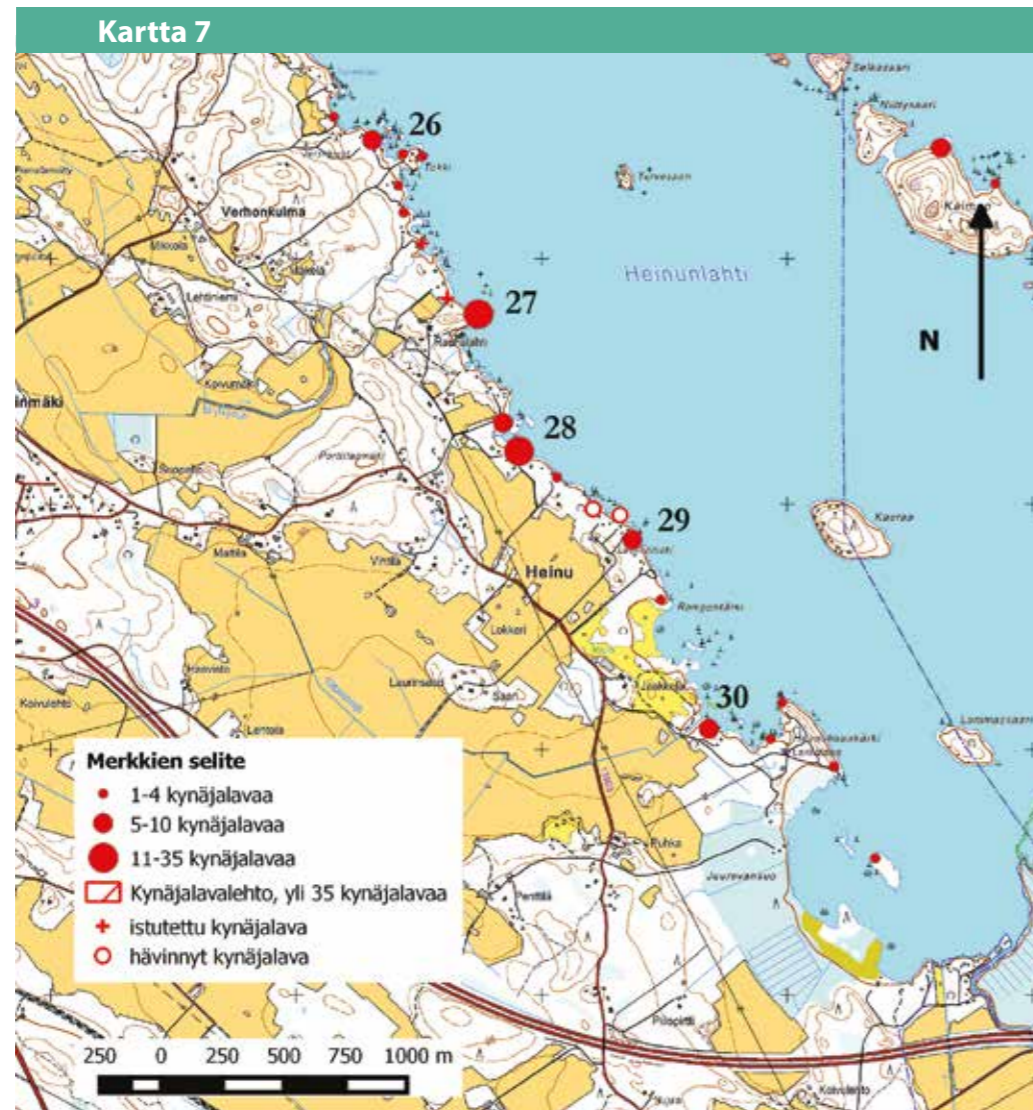

vanhan rantatörmän puuta (20 m/40 cm) lukuun ottamatta yksilöt ovat taimia tai nuoria (1–7 m) puuta, kuten myös Viitankärjen itäpuolisen lahden seitsemän yksilöä. Suolahden pohjukan pohjoisrannalla olevan kesäasunon pihassa kasvavat kolme nuorta kynäjalavaa ovat ilmeisen istutettuja.

Matinniemen luoteispuolisen lahden pohjukan (17/5) rehevässä tervaleppäkorvessa kasvaa 11 jalavaa seuraan mm. keltavuokkoa, näsiä, pähkinäpensasta ja

metsälehmusta. Valtaosa puista on nuoria ja varttuneita, mutta niiden joukossa on myös kaksi kookasta (20m/40 ja 45 cm), vanhaa puuta. Matinniemessä kasvaa kaksi vanhaa (15 m) ja 4 nuorta puuta. Kariniemen leirikukusen rannassa (18/5) on yhdeksän nuorta ja varttunutta (3–14 m) sekä yksi suuri, viime vuosina lopullisesti kuollut jalava. Viereisen Silvonniemen etelärannalla (19/5) kasvaa myös yhdeksän nuorta, pääosin 4–6-metrinen puuta. Kuhanselän Valkeakosken

puoleisten rantojen suurimmat kynäjalavaesiintymät ovat Neroonniemessä (20/5), Mälkiäisten kylän itärannalla (21/5) ja Uskulanlahden länsirannalla (22/5). Neroonniemen 48 puusta lähes puolet on hyvin nuoria (< 4 m) yksilöitä ja vanhempia (10–15 m) puuta on vain muutama. Samoin Mälkiäisten itärannan 28 puusta valtaosa on hyvin nuoria; vanhempia puuta (15–20 m/30–40 cm) on viisi. Järvelän lomakodin alueelta, jossa useimmat vanhat puut kasvavat, on 3–4 viime

vuotena löytynyt mm. kukkaryhmästä ja räystäskourusta runsaasti siementaimia, joita on siirretty muualle pihaan (Taru Steedman 14.5.2012, henkilökohtainen tiedonanto). Uskulanlahden länsirannan, Koirankiven viereisen rantalehdon 38 jalavasta on taimia tai hyvin nuoria yksilöitä 27 ja vanhem-

pia puita vain yksi. Esiintymästä noin 500 metriä pohjoiseen kasvaa kookas (16 m/50 cm) jalava seuranaan kaksi lähes samankokoista lehtosaarnea, mikä viittaa puun istutusperäisyyteen.

Useimmilla Vanajanselän Valkeakosken puoleisilla saarilla kasvaa vain yksittäisiä

kynäjalavia. Ainoastaan Selkäsaarilla (yksi vanha sekä 7 taimea ja nuorta puuta) ja Pyterillä (23/4), jonka keski-osassa on Hattulan, Hämeenlinnan ja Valkeakosken rajapyykki, lajia kasvaa enemmän. Saaren 43 jalavasta, joista kaksi on rungonhaltaisjaltaan 50–55 cm vahvuisia, 22 kasvaa Valkea-

kosken ja loput Hattulan puolella. Osa saaren keski-osan kuivalla kumpareella kasvavista nuorista puista lienee istutettu eli siirretty saaren rannoilta.

Hämeenlinna

Kalvola–Heinunlahti

Hämeenlinnan kaupungin alueet Vanajavedestä rajoittuvat noin 11 km rantaosuuteen entisen Kalvolan kunnan alueella järven etelärannalla sekä Vanajaveden kapeikon eteläosaan, jossa kynäjalavan kannalta tärkein alue on Hattulanselän eteläpää. Hämeenlinnan alueella, lähinnä Heinunlahdella, on kymmenkunta pientä saarta, joista muutamat ovat hyvin reheviä. Kynäjalavaa saarilla kasvaa kuitenkin niukasti.

Vanajanselän eteläosan länsirannoilla kynäjalavaa kasvaa harvakseltaan. Lahistenlahkon Haapastenkärjen länsipuolella (24/6) kesäasuntojen pihoissa kasvaa seitsemän nuorta ja varttunutta jalavaa, itse kärjessä kolme nuorta ja sen eteläpuolella (25/6) lähdevaikutteisessa rantalehdossa nuori, kaksi varttunutta ja komea, noin 60 cm läpimittainen puu sekä Kinnaksen kohdalla kaksi nuorta (7 m) puuta.

Verhonkulman Tokin niemessä ja sen läheisyydessä (26/7) kesäasuntojen pihapiirissä kasvaa yhdeksän nuorta tai nuorehkoa ja kaksi vanhempaa, 15-metristä puuta. Li-

säksi ainakin kahdella tontilla kasvaa istutettuna yksittäisiä nuoria kynäjalavia. Rauha-lahden talon länsipuolisen harjuniemen pohjoisrannalla (27/7) kasvaa 14 nuorta (1–4 m) kynäjalavaa, joista useimmat on jo ehditty katkomaan rantapuuston harvennuksen yhteydessä. Niemen pohjoispuolella olevien kahden kesäasunnon pihassa kasvaa lisäksi muutama hiljan istutettu kynäjalava. Niemestä noin 500 m etelään sijaitsevassa venerannassa (28/7) ja sen läheisyydessä kasvaa 10 nuorta ja varttunutta sekä yksi vanhempi (15 m/35 cm) jalava.

Heinun Luutionmäen rannan (29/7) kesäasunnon pihassa kasvaa kahdeksan kynäjalavaa, joista kuusi on vanhoja ja kookkaita (15–18 m/35–45 cm) puita. Läheisessä Romponkärjessä kasvaa kaksi nuorta (7 m) jalavaa. Heritty (1997) on löytänyt jalavan lisäksi kahdelta Luutionmäen kesäasunnon tontilta, joilta lajia ei nyt havaittu. Heinunlahden Hevoshaankärjen länsipuolisen lahden pohjukan lehtokumpareella (30/7) kasvaa kolmen nuoren puun seurana alueen komein kynäjalava. Tämän kaksihääräisen, 20-metrin puun runkojen läpimitta on 53 ja 76 cm (rym 167 ja 238 cm). Karavaanarialueena toimivan Hevoshaankärjen lähes kauttaaltaan ”siistityillä” rannoilla kasvaa lisäksi kaksi nuorta ja yksi vanhempi (15 m/25 cm) jalava.

Vanajaveden kapeikko

Hämeenlinnan merkittävimmät ja samalla Vanajaveden alueen eteläisimmät kynäjalavaesiintymät sijaitsevat Hattulanselän eteläpäässä, Kirstulan ja Metsänkylänlahden rannoilla. Kirstulan rehevässä, lähdevaikutteisessa noin 10 hehtaarin laajuudessa harmaaleppäkorvessa (31/13), joka on pääosin luonnonsuojelualuetta, kasvaa 180 jalavaa. Näistä puolet on taimia tai nuoria (0–6 m) yksilöitä. Vanhoja ja kookkaita (> 18 m) puita on kuusi, joista isoimmat ovat noin 22-metrisiä ja 40 cm läpimittaisia, on alueella lähinnä sen keskiosan muinaishautojen läheisyydessä. Hattulan puoleisessa Kirstulan lehdon pohjoisosassa (110/13) kasvaa lisäksi 55 sekä Hämeenlinnan Hatunniemen Kirstulansalmessa 11 (nuorta ja varttunutta) kynäjalavaa. Metsänkylänlahden itä- ja etelärannalla (32/13), lähinnä kahdella luonnonsuojelulain nojalla rajatulla luontotyyppi- eli jalopuumetsikköalueella, kasvaa kaikkiaan 295 jalavaa, joista 135 on nuoria (0–6 m) ja 37 vanhoja (> 15 m/30 cm) puita. Alueen suurin jalava (25 m/65 cm) kasvaa Aulangontien ja Katajistontien risteyksen viereisessä vanhassa rantatörmässä. Risteyksen kaakkoispuolisessa lehdossa, noin 200 metrin etäisyydellä rantaviivasta, kasvaa (istutettuna?) 22 kynäjalavaa, joista useimmat ovat melko vanhoja puita. Näiden lähellä, ylempänä rinteessä ja lähempänä

Kartta 8

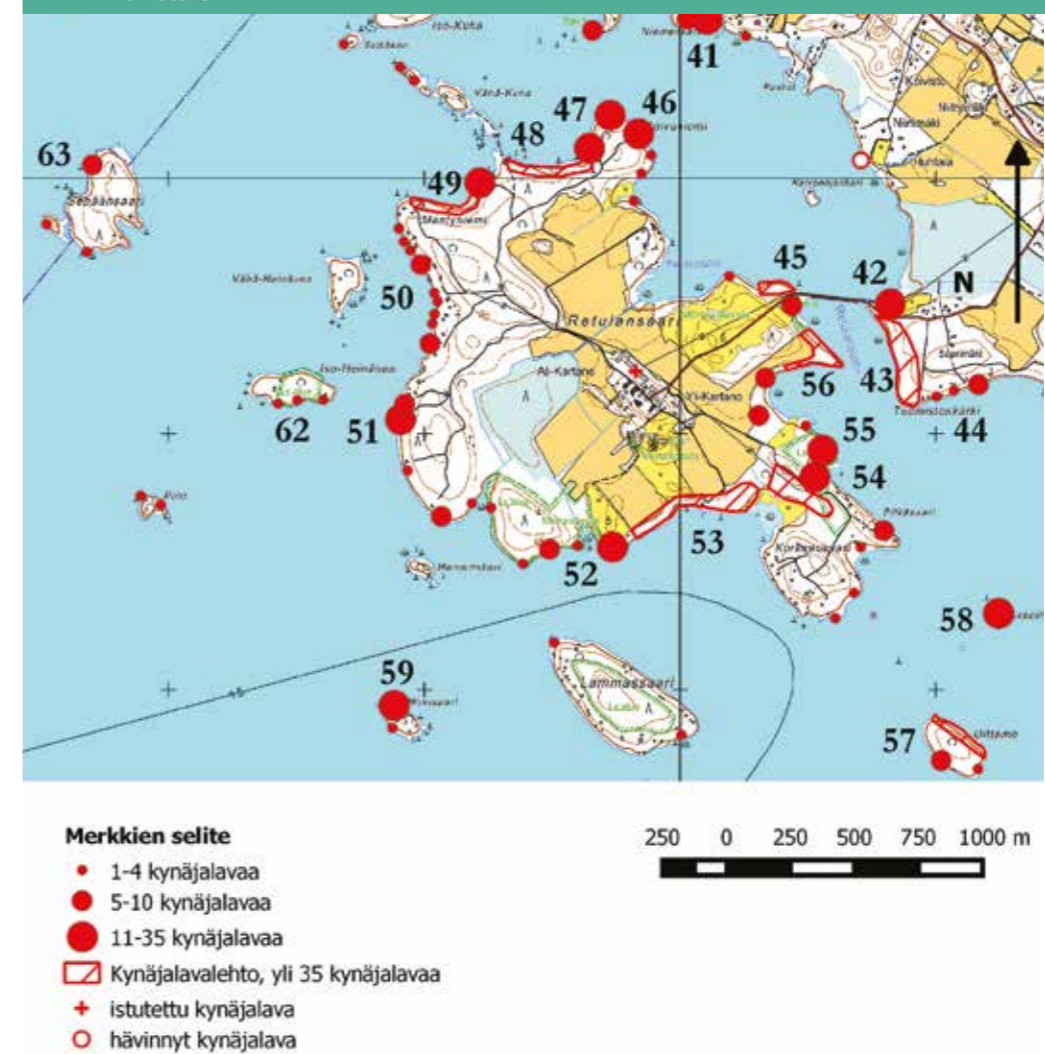

Linnanen-tietä kasvaa kahdella alueella mitä ilmeisimmin istutettuina kaikkiaan noin 230 kynäjalavaa, joista valtaosa on 12–15-metrisiä puita. Esiintymien istutusperäisyyteen viittaa niiden korkeusasema (noin 10 m Vanajaveden pinnasta), etäisyys rantaviivasta, puiden samankäisyys ja niiden tasaiset 2-3 metrin välit toisiinsa. Rinne, joka on Aulangon puistometsän reuna-alue, on myös vahvasti kulttuurivaikutteinen; siinä on myös merkkejä aiemmasta asutuksesta (Jutila 2013). Metsänkylänlahden

itärannan kumpareella, jolla on aikaisemmin sijainnut rakennus, kasvavat kymmenkunta vanhaa jalavaa lienevät alun perin pihapuiksi istutetuja. Lahden eteläosan niemessä sijaitsevan rakennuksen viereisessä rinneleikkauksessa kasvaa neljän läheisen vanhan puun siementäminä 35 nuorta, pääosin alle 3-metristä jalavaa. Edellä mainitusta niemestä, jossa sijaitsee myös venesatama, etelään ranta on pengerrytetty kivillä yli kolmen kilometrin matkalta ja rannassa kulkee myös puistokäytävä. Alue kuuluu Aulangon puistoon,

jonka rakennustyöt alkoivat 1880-luvun puolivälissä ja jotka rantapuiston (myös Mäntykärjen) osalta valmistuivat 1900-luvun alussa. Rantakäytävän kilometrin mittainen hopeapajurivi on istutettu vuoden 1903 vaiheilla (Simojoki 1947, Mäkinen 1967). Aulangon puistoon kuuluvalla leirintäalueella, entisen Katajiston tilan päärakennuksen pihassa ja Mäntykärjessä kasvaa istutettuna kymmenkunta nuorehkoa ja saman verran vanhoja kynäjalavia, joista suurin (rym 319 cm/18 m) on Katajiston pihan vanha puu. Mäntykärjen, jossa

Kartta 9

kymmenien vuorijalavien, siperianlehtikuusten ja -pihtojen joukossa kasvaa kymmenkunta kynäjalavaa, pohjoisrannalla on muutamia molempien jalavien siementaimia, jotka todennäköisesti ovat mainittujen puistopuiden jälkeläisiä.

Hattula

Retulansaari ympäristöineen

Vanajaveden Hattulan puoleisilla rannoilla kynäjalavaa kasvaa enemmän ja tasaisemmin kuin missään muualla järven rantamilla. Järven pohjoisran-

nalla Hattulan läntisin esiintymä on Uskulanlahdella (33/8), jonka keskiosan rantalehdossa kasvaa kolme kookasta (18–20 m/30–40 cm) ja neljä varttunutta (8–10m) puuta sekä kaksi taimea. Koivukärjen koillispuolisen lahden (34/8) tervaleppäkorvessa kasvaa 12 nuorta ja varttunutta jalavaa, joista suurin on 15-metrinen. Soukanlahden (35/8) kaikki yhdeksän jalavaa ovat samoin nuoria tai varttuneita 3–10-metrisiä puita. Levonkärjen pohjoispuolisen lahden (36/8) 18 jalavasta useimmat ovat nuoria (6–10 m) ja vain muutamat varttuneita

12–20-metrisiä puita. Levonkärjen itäpuolisen lahden ja Kyyhkysen kohdalla (37/8) kasvavat 22 jalavaa ovat kaikki nuoria tai nuorehkoja puita. Soukan talon kaakkoispuolisen rantalehdossa (38/8) kasvaa 23 nuorta (2–7 m) ja yksi kookas (20 m/40 cm), vanha puu.

Retulan kylän melko tiiviisti rakennetulla rannalla (39/8) kasvaa kaikkiaan 57 jalavaa, joista 10 on taimia (< 4 m), yli puolet nuoria tai varttuneita puita sekä viisi vanhoja ja kookkaita (18–20 m/30–40 cm) puita. Niemenkärjen pohjois-

rannalla ja sen itäpuolisessa lahdenpohjukassa (40/9) kasvaa 20 (10+10) jalavaa, lähes kaikki taimia tai nuoria puita. Niemenkärjen etelärannalla ja viereisten kesäasuntojen piholla (41/9) kasvaa yhteensä 36 jalavaa, pääosin nuoria ja varttuneita (5–10 m) puita, mutta myös kookas (20 m/50 cm), vanha puu. Retulansaari lähiympäristöineen on kynäjalavan suurin esiintymisalue Vanajaveden pääaltaalla. Retulansalmen itärannan sillanpielessä (42/9) olevan kiinteistön pihapiirissä kasvaa 27 erikokoista jalavaa.

Viereisen Tuomistonkärjen (43/9) alue oli vielä vuonna 2011 yksi maamme merkittävimmistä kynäjalavalehdoista. Vuonna 1995 kirjoittaja laski lehdestä 1061 jalavaa, joista valtaosa oli nuoria (< 6 m) yksilöitä, mutta vanhoja, kookkaita (17–22 m/40–60 cm) puitakin oli seitsemän. Melko tarkalleen samaan yksilömäärään päätyi myös Heritty vuoden 1997 inventoinnissaan. Huhtikuussa 2012 – talven hakkuiden jälkeen – alueelta löytyi 375 jalavaa, joista valtaosa oli taimia ja nuoria puita (1–9 m). Ne kasvoivat pääosin hakkuiden ulkopuolelle jääneessä, sillan pielen viereisellä kapealla rantalehto-osuudella. Lähes rantaviivaan ulottuvalla hakkuualueella olivat säästyneet lähinnä vain varttuneet ja suuret (suurimman rym 295 cm) jalavat (vrt. Karlsson 2013). Pian hakkuiden jälkeen

alue istutettiin koivulle ja (lehdon yläosa) lehtikuuselle. Hämeenlinnan seudun luonnonsuojeluyhdistys teki rikosilmoituksen Tuomistonkärjen talven 2012 hakkuista. Vuoden 2012 hakkuilta säästyneessä, Retulansalmen siltaan rajoittuvassa lehdon osassa tehtiin keväällä 2014 avo- ja harvennushakkuita sekä ruoppaus-, täyttö- ja muita maanrakennustöitä, joissa tuhoutui jälleen kymmeniä kynäjalavia. Toukokuussa 2014 Tuomistonkärjen kynäjalavat laskettiin uudestaan. Koko alueelta löytyi kaikkiaan 614 jalavaa, joista 47 oli taimia, 235 nuoria ja varttuneita puita, 17 vanhaa puuta (seitsemän 17–20 m / > 40 cm, suurimman rym 295 cm) sekä 315 nuorta (0,5–2,5 m) kantovesaryhmää. Hakkuiden ja maanrakennustöiden yhteydessä alueelta on siten hävinnyt yli 400 ja vahingoitettu eli katkaistu yli 300 kynäjalavaa.

Tuomistonkärjen ja Kainalonkärjen välisellä rantaosuudella (44/9) kasvaa 33 jalavaa, joista valtaosa on taimia tai nuoria (< 5 m) puita. Rantaosuudella on useita kesäasuntoja, joista ainakin yhden pihaan on hiljattain istutettu muutama kynäjalava.

Retulansaarella, Kaistonlahden ja maantiesillan välisen rantaosuuden (45/9) 26 kynäjalavasta 20 on 2–4-metrisiä taimia ja vain kolme on varttuneempaa puuta. Koivuniemen itärannan (46/9) 33 jalavasta suurin osa on

rantapuuston harventamisen jäljiltä 1–2-metrisiä kantovesoja. Hakkuilta on säästynyt vain muutama taimi, nuori ja varttunut puu, joista suurin on 15-metrinen. Koivuniemen pohjois- ja länsirannan (47/9) rantapuustoa on myös harvennettu, mutta ilmeisesti alueen 19 jalavaa (pääosin 6–8m; myös seitsemän taimea) on hakkuissa osattu paremmin varoa. Koivuniemen ja Vähä-Kuhan välisen rehevän rantalehdon (48/9) (mm. humalaa ja metsälehmusta) puustoa on myös hiljan harvennettu. Alueelta laskettiin 2.5.2013 kaikkiaan 42 jalavaa, joista valtaosa oli nuoria (6–9 m) tai varttuneita (10–17 m/35 cm) puita. Taimien vähäisyys – vain viisi alle 5-metristä yksilöä – ja muutama kaadettu nuoren jalavan ranka viittaavat siihen, että vaikka hakkuissa oli selvästi ja tietoisesti tehty kasvutilaa jalaville, oli niitä myös useampi kaadettu. Tällä, kuten myös Koivuniemen alueella, jalavien todellinen määrä lieneekin esitettyjä lukuja hieman suurempi.

Vähä-Kuhan ja Mäntyniemen kärjen välisellä pääosin rakentamattomalla rantaosuudella (49, 9) kasvaa 47 jalavaa, joista 29 on nuoria (5–9 m) puita ja 12 taimea (2–4m). Mäntyniemen länsirannan ja Kaarteenpohjan alueella (50, 9) kasvaa kesäasuntojen tonteilla kaikkiaan 22 jalavaa, pääosin nuoria ja varttuneita (6–15 m) puita ja vain kaksi taimea. Kaarteenpohjan eteläpuolisessa niemessä (51,

9) kasvaa 23 ja viereisessä Idunkärjen luonnonsuojelualueella (52, 9) 30 jalavaa, joista useimmat ovat nuoria (5–9 m) puita; taimia on vain muutama. Idunpäässä jalavan seurana on mm. runsaasti pähkinäpensasta.

Saaren etelärannalla (53, 9), joka on pääosin rakentamattomaa ja hienoa lehtoa, kasvaa noin 232 jalavaa, pääosin nuoria ja varttuneita puita mutta myös 12 vanhaa puuta, joista kahden suurimman 20-metrinen puun rym on 321 ja 369 cm. Korkeasaaren ja Pitkäsaaren itärantojen (54, 9) kesäasuntojen tonteilla kasvaa viisi nuorta (6–9m) ja neljä varttunutta (10–15m) jalavaa. Pitkäsaaren luoteispuolisella luonnonsuojelualueella ja sen lähiympäristössä (55, 9) kasvaa 129 jalavaa, joista noin 24 on taimia (< 4 m), lähes 70 nuoria (5–10 m) ja yhdeksän vanhaa (suurin rym 244 cm/25 m) puuta. Esiintymän vanhimmat puut kasvavat alavan rantalehdon sisäosissa, noin 120 metriä nykyisestä vesirajasta.

Retulansaaren merkittävien kynäjalavaesiintymä sijaitsee Retulansalmen sillan eteläpuolisessa niemessä (56, 9). Niemen rehevässä, tervaleppä-tuomi-pihlaja valtaisessa lehdoissa kasvaa noin kolmen hehtaarin alalla ainakin 557 jalavaa, jotka huhtikuun 2012 laskennassa jakautuivat seuraaviin ikä- ja kokoluokkiin: taimia (< 4 m) 164, nuoria (4–9 m) 256, varttuneita

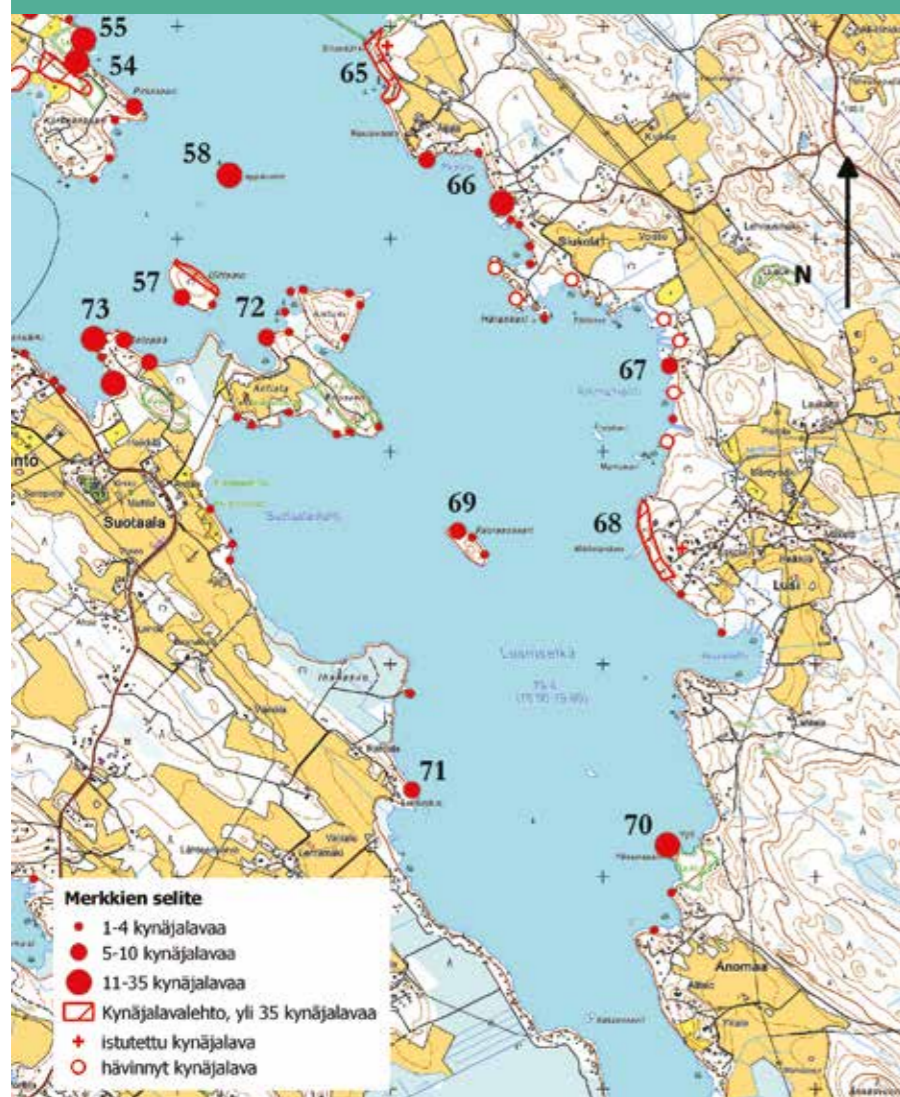
(10–15 m) ja vanhoja (> 16 m) puita 41 yksilöä. Yli 20-metrisiä ja rungoltaan 30–40 cm paksuisia puita alueella oli vain kuusi. Niemeä on ilmeisesti aikoinaan laidunnettu, mikä selittää vanhojen puiden vähälukuisuutta. Niemen tyviosaa ja siltaan rajoittuvaa rantaosuutta, joka on luonnonsuojelualuetta, laidunnetaan edelleen. Laidunnetulla alueella kasvaa vain kuusi jalavaa. Retulansaaren kynäjalavien kokoomäärä on vähintään 1175 yksilöä. Useissa Retulansaaren lähisaarissa kynäjalavaa kasvaa myös runsaasti. Eniten sitä on Uittamolla (57/9), jonka 68 jalavasta valtaosa on nuoria (4–7 m) puita ja ne kasvavat saaren itärannalla. Saaren eteläpäässä kasvaa kaksi vanhaa puuta, joista kookkaampi on 20 m/60 cm. Läheisellä Leppäluodolla (58/9) kasvaa 15 jalavaa, joista pääosa on taimia ja nuoria puita, mutta myös yksi vanhempi, kookkaampi (15 m/40 cm) puu. Vanajanselän itäreunalla sijaitsevassa Hirvisaarella (59/9) kasvaa 49 jalavaa, joista noin puolet on taimia (< 4 m) ja varttuneita (10–15 m) puita on vain muutama. Selän keskiosan Pyterin (60/4) Hattulan puoleisessa osassa kasvaa 21 jalavaa, lähinnä taimia ja nuoria puita, mutta myös saaren suurin (20 m/55 cm, ks. kohde 25) puu. Läheisellä Pikku-Pyterillä (61/4) kasvaa 12 jalavaa, kuusi taimea kolme nuorta ja kolme

vanhempaa puuta, joista suurin on 20 m/40 cm. Useampia jalavia – lähinnä taimia ja nuoria puita – kasvaa lisäksi Iso-Heinäselällä (62/9) kuusi, Sepäänsaarella (63/9) viisi ja Lovensaarella (64/9) kymmenen, mm. kolme vanhaa puuta. Melko iso, rannoiltaan lehtomainen ja runsaspuustoinen Sepäänsaari inventoitiin 15.4.2013, jolloin sen varjoisilla rannoilla oli vielä paksultilunta, mikä esti pienempien taimien havaitsemisen. Saaren jalavien lukumäärä lieneekin hieman esitettyä suurempi.

Lusinselkä

Vanajaveden pääaltaan itäisimmän osan eli Lusinselän itärannalla on muutama huomattava kynäjalavaesiintymä. Sitonkärjessä ja sen eteläpuolisella, kapealla ja noin 300 metrin pituisella rantalehto-osuudella (65/10) kasvaa kaikkiaan 140 jalavaa, joista on taimia (< 4 m) 47 ja nuoria (4–9 m) puita 79. Alueen vanhimmat (viisi 15–20 m/30–55 cm) puut kasvavat Sitonkärjessä, jonne on myös siirretty joitakin lähipuiden jälkeläisinä Tapani Kuusivaaran pihaan syntyneitä taimia. Heti jalavaesiintymään rajoittuvaan, sen eteläpuolella olevalla laitumella kasvoi vielä 1970-luvulla suuri, lähes metrin paksuinen kynäjalava (T. Kuusivaaran henkilökohtainen tieto 3.5.2012). Nyt tervaleppävaltaisella laidunalueella ei kasva ainoatakaan

Kartta 10

jalavaa. Äijälän talon ja Siukolan uimarannan välisellä voimakkaasti rakennetulla rantaosuudella (66/10) kasvaa 31 jalavaa, valtaosin taimia ja nuoria puita, mutta myös kaksi kookasta (20m/40 ja 50cm), vanhaa puuta. Ammänlahdella (67/10), jonka rantoja on voimakkaasti ruopattu ja muutenkin rakennettu, kasvaa kolmella tontilla 11 kynäjalavaa, lähinnä nuoria ja varttuneita puita. Herityn (1997) mukaan alueella kasvaa 19 jalavaa ainakin viidellä tontilla. Lusinselän merkittävin

esiintymä sijaitsee Lusinselän kesäsiirtolan alueella (68/10), jossa kasvaa 358 kynäjalavaa. Elokuussa 2013 tehdyssä laskennassa ne jakautuivat seuraaviin ikä- ja kokoluokkiin: taimia (< 4 m) 282, nuoria (4–9 m) 51, varttuneita (10–15 m) 13 ja vanhoja (> 15 m) puita 12. Rungon läpimitaltaan yli 35 cm jalavia alueella oli seitsemän, joista suurimman 22-metrisen puun rym on 264 cm. Lähes kaikki taimet, joista lähes 90 % oli alle 1,5 metrisiä, kasvoivat rantaan vievän, hiljattain levennetyn pihatien reunamilla

ja piha-alueella, jolla myös oli hiljan tehty piha- ja maanrakennustöitä. Tällä epätyypillisellä ja voimakkaasti ihmisvaikutteisella noin 800 neliömetrin alueella kasvoi noin 260 jalavan taimea, joista valtaosa tulee häviämään. Alueen rantapuustoa on toistuvasti harvennettu voimakkaasti, mistä johtuneen taimien vähäisyys mainitun pihapiirin ulkopuolella. Läheisen Kauraansaaren (69/10) pohjoisrannalla kasvaa kuusi nuorta ja varttunutta jalavaa, joista suurin on 12m/25cm. Lusinselän rannoilla lajia esiintyy mainittavammin vain Yyrin luonnonsuojelun alueella (70/10), jossa kasvaa 11 yksilöä (1–5 m), sekä vastarannalla sijaitsevan seurakunnan leirikeskusten rantalehdossa (71/10), jossa kasvaa 10 nuorta ja varttunutta puuta.

Lusinselän luoteisosassa, Suotaalanlahden pohjoisrannalla sekä Aistingin länsirannalla, jossa on runsaasti rakentamatonta, rehevää rantaa, kasvaa kynäjalavaa harvakseltaan ja lähinnä yksitellen. Alueen kasvupaikkojen (kahdeksan) ja kynäjalavien yksilömäärä (13) on kuitenkin selvästi kasvanut Herityn (1997) esittämistä (4/8) vastaavista tiedoista.

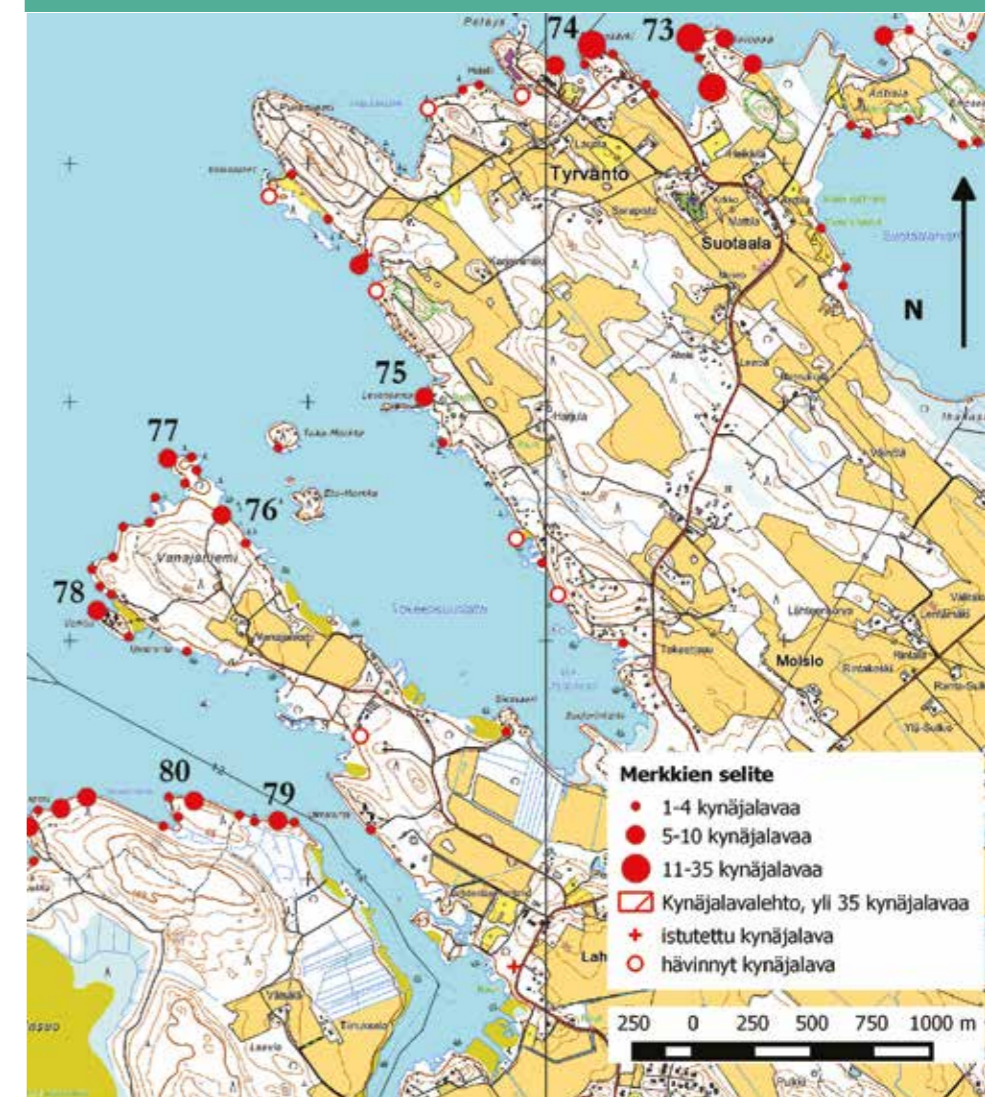
Tyrväntö–Tenhola

Tyrvännön kirkon seudun pohjoisrannoilla kynäjalavaa kasvaa runsaasti. Aistingin luoteiskärjen ja Emosaaren

pohjoispään välisellä alueella (72/10) kasvaa 19 jalavaa, lähes kaikki taimia tai nuoria puita, mutta myös yksi kookas (20 m/40 cm), vanha puu. Herityn (1997) ei mainitse esiintymää kartoituksessaan lainkaan. Tiiviisti rakennetussa Salonpäässä (73/11) jalavia on 45, pääosa nuoria ja varttuneita puita, taimia kahdeksan ja muutama vanhempi puu, joista suurin on 20m/45cm. Elonkärjessä ja sen länsipuolisen lahden pohjukassa (74/11) kasvaa 30 jalavaa, pääosin taimia ja nuoria puita, mutta myös muutama kookas (15–20 m/30–40 cm) puu. Pääosa jalavista kasvaa Elonkärjen koillisrannalla, minkä lisäksi lahden Petäyksen puoleisella rannalla kasvaa seitsemän nuorta puuta.

Tokeensuunlahden tiheään rakennetulla itärannalla (75/11) kynäjalavaa on niukasti ja ne ovat viime vuosina vain vähentyneet. Herityn (1997) mukaan lajia kasvaa alueen 11 tontilla yhteensä 38 yksilöä. Toukokuussa 2012 lajia löytyi seitsemältä tontilta yhteensä 32 yksilöä. Lukuun sisältyvät Puisniemen etelärannan niemen 18 yksilöä, joista ainakin kymmenen nuorinta, 1–4-metristä taimea ovat istutettuja. Levonkannan tyvellä kasvaa kuusi jalavaa, kaikki taimia ja nuoria puita. Rantaosuuden suurimmat (15 ja 20 m/40 cm) kynäjalavat kasvavat lahden pohjukassa Tokeensuun talon pihassa. Tokeensuunlahden lounaisran-

Kartta 11

nalla eli Vanajanniemen koillisrannalla (76/11) kasvaa kuusi ja niemen pohjoiskärjessä (77/11) 11 kynäjalavaa, eteläisintä puuta (12 m/20 cm) lukuun ottamatta kaikki taimia tai nuoria (1,5–7 m) puita. Vohlion ja sen pohjoispuolisen lahden rannalla (78/11) jalavia on 17, jotka paria varttunutta (10–12 m) puuta lukuun ottamatta ovat taimia tai nuoria puita (1,5–8 m). Valtaosa Vanajanniemen 46 jalavasta (Herityn ilmoittaa 20!) kasvaa niemen länsiosan ulkoilun alueella. Alueen suurin jalava (20 m/50 cm)

kasvaa niemen tyvellä Sikosaassa. Lepaanvirran suun länsipuolisella rannalla (79/12) kasvaa 12, Soukonlahdella ja sen viereisessä niemessä (80/12) yhdeksän, Kirvesniemessä (81/12) 19 ja Isohiekkalahdella (82/12) kahdeksan kynäjalavaa. Alueen 48 jalavasta 31 on taimia (< 3 m) ja muutkin ovat hyvin nuoria (4–5 m) puita. Herityn (1997) ilmoittaa alueelta vain kaksi jalavaa. Vanajanselän eteläosan tärkein kynäjalavakeskittymä on Ruskeenkärjessä, lähes kahden kilometrin pituisessa

harjuniemen ja sen eteläpuolisen Viljamaanlahden rannoilla. Ruskeenkärjen pohjoiskärjessä (83/12) kasvaa 12 jalavaa, lähes kaikki nuoria puita ja vain yksi varttunut (12 m) puu. Niemen tiiviisti rakennetun keskiosan länsirannan (84/12) muutaman kesäasunnon pihassa kasvaa noin 60 jalavaa, pääasiassa nuoria, varttuneita ja vanhoja puita, joista suurin on 20 m/40 cm.

Osa puista lienee juurivesasyntyisiä. Toistakymmentä vanhempaa jalavaa on katkaistu 100–150 cm korkeudelta. Niemen keskiosassa on myös useita lähirannoilta siirrettyjä ja istutettuja jalavia. Ruskeenkärjen eteläosan (85/12) kapealla, noin 550 metrin pituisella, lähes rakentamattomalla kannaksella jalavia on 30, joista valtaosa on nuoria (4–8 m) puita, taimia ja vanhoja,

kookkaita (suurin 20 m/50 cm) puita on vain muutamia. Tiheään rakennetun Viljamaanlahden itärannan (86/12) tonteilla kasvaa 26 ja etelärannalla (87/12), lähinnä lahdenpohjukan rehevässä rantalehdossa 32 jalavaa. Valtaosa yksilöitä on nuoria (4–9 m) puita, mutta myös varttuneita puita on useita. Vanhoja ja kookkaita (> 15 m/35 cm) puita on kahdeksan, joista suurin (444 cm/23 m) on Vanajaveden komein ja paksuin yksirunkoinen kynäjalava. Lahden länsirannalla, Hevoshaan luonnonsuojelualueella (88/12) kasvaa 31 jalavaa, pääosa nuoria (6–9 m), mutta myös kymmenkunta varttunutta (10–13 m) puuta.

Vanajaveden pääaltaan eteläisin kynäjalavaesiintymä sijaitsee Heinunlahden pohjukassa, juuri ja juuri Kriipin luonnonsuojelualueen ulkopuolella (89/12). Rehevässä tuomi-harmaaleppältaisessa rantalehdossa kasvaa vanha, kookas (20 m/40 cm) puu seuranaan yksi nuori puu sekä 13 taimea. Heinunlahden saarilla kasvaa kynäjalavaa niukasti ja Kaimoota lukuun ottamatta ne ovat yksittäisiä taimia. Kaimoon pohjoisrannalla (90/12) kasvaa kahdessa paikassa yhteensä seitsemän nuorta (3–5 m) jalavaa.

Vanajaveden kapeikko

Vanajaveden kapeikko ja erityisesti Hattulanselkä, josta valtaosa on Hattulan kunnan alueella, on koko Vanajaveden

alueen merkittävin kynäjalava-keskittymä. Alueen kynäjalavia on aikaisemmin systemaattisemmin inventoitu viimeksi 1970-luvun puolivälissä (Uotila ym. 1977). Inventoinnin tuloksena alueen tärkeimmistä jalavaesiintymistä on myöhemmin muodostettu luonnonsuojelualueita. Toisaalta Hattulan selän rantojen intensiivinen rakentaminen ja ”siistiminen” on selvä uhka suojelualueiden ulkopuolisille kynäjalaville. Kirjallisuuden (Linkola 1934, Uotila ym. 1977, Uotila 2000, Lehtinen 2011) mukaan kynäjalavaa ei kasva Vanajaveden kapeikossa Hattulan Mierolan maantiesillan länsipuolella, jossa on lajille sopivia rantalehtojakin rajallisesti. Esimerkiksi Rahkolan ja Pikku-Mervin rannoilla on muutamia melko laajoja ja hyvin reheviä, lähdevaikutteisia tervaleppäkorpia ja muita rantalehtoja, joista lajia ei kuitenkaan löytynyt. Sen sijaan kesällä 2013 löytyi kolme varttunutta (13–15 m/15–25 cm) kynäjalavaa Mervin Lammassaaren etelärannan

rehevästä lehdestä, neljä kilometriä Mierolan sillasta länteen. Pihapuuna lajia kasvaa lähialueella vain saaren itäpuolella sijaitsevan kesäasunnon pihassa, jossa on viisi nuorta (3–7 m) kynäjalavaa. Mikään ei viittaa siihen, ettei Lammassaaren esiintymä olisi luonnonsuojeluvuononvarainen. Lisäksi kaksi nuorehkoa (10–11 m) jalavaa löytyi Hattulan hautausmaan läheisestä rantalehdosta, 600 metriä sillasta länteen. Mierolan sillan vieressä, sen pohjoispuolella (91/13) kesäasunnon pihapiirissä, maantien luiskassa ja rantalehdossa kasvaa 14 erikokoista kynäjalavaa, kuten seitsemän taimea ja kaksi kookasta (17 ja 25 m), vanhaa puuta. Selvän kulttuurivaikutteisuuden takia esiintymän alkuperäisyydestä ei voi olla varma – osa puista voi olla istutettuja. Vanhoja (20 m/35–50 cm), varmuudella istutettuja kynäjalavia kasvaa ainakin hautausmaalla Hattulan kirkon vieressä. Hautausmaan viereisen rantalehdon puut voivat olla näiden ja sillanpielen puiden jälkeläisiä.

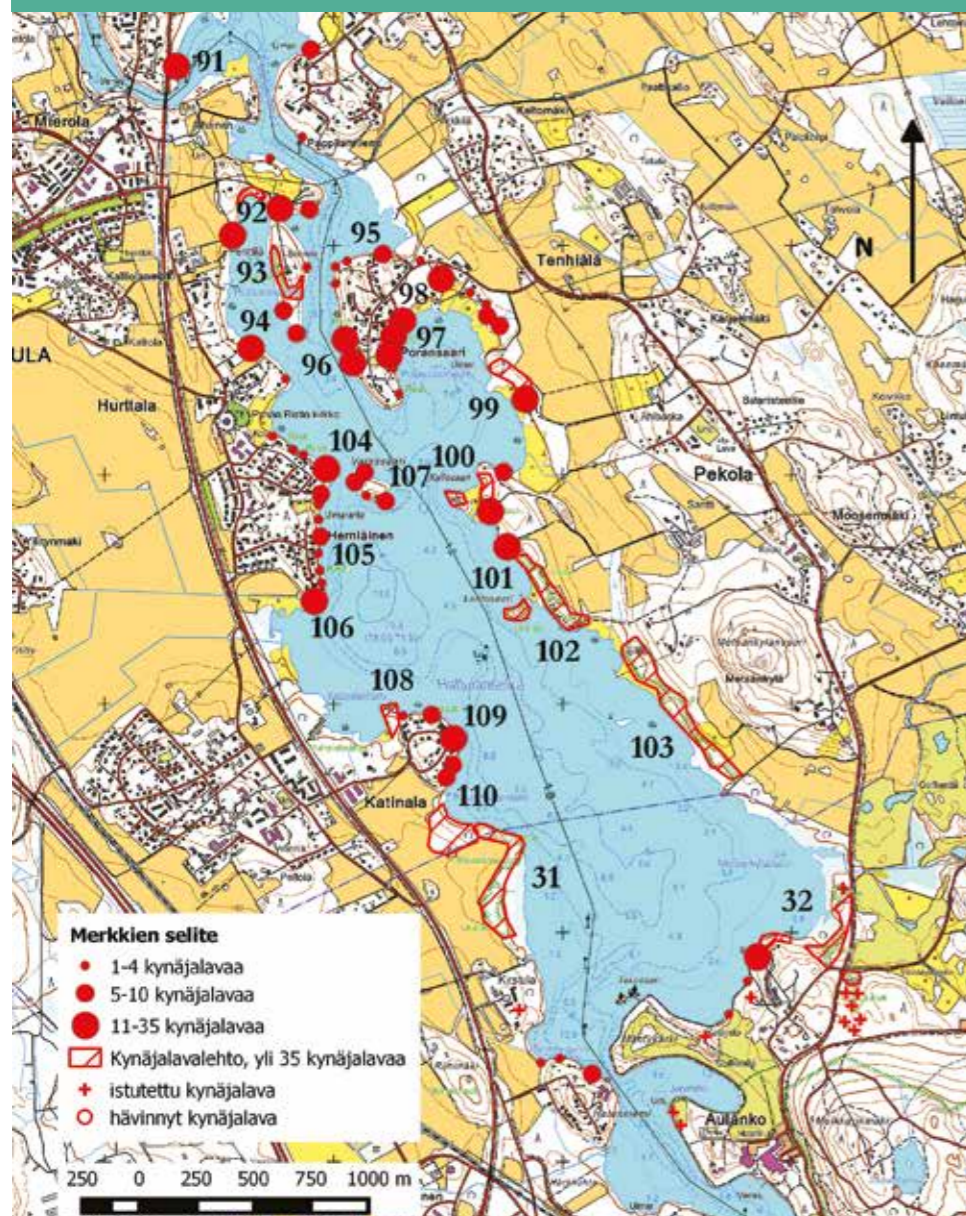

Hattulan Pekolan rannan kynäjalavia toukokuussa 2013.

Merkittävä suojelualueiden ulkopuolella oleva esiintymä sijaitsee Hurrjalanlahden pohjukassa (92/13), jossa kasvaa 49 kynäjalavaa, joista puolet on nuoria ja puolet varttuneita tai vanhoja puita, joista suurin on 22-metrinen (rym 201 cm). Lisäksi läheisillä Majaniemen etelärannan tonteilla ja pihoissa on 23 ja pohjoisrannalla 2 jalavaa, pääosin varttuneita ja vanhoja puita. Saarellassa (93/13), pääosin luonnonsuojelualueella, kasvaa ainakin 154 jalavaa, 37 taimea (< 3 m), 51 nuorta (4–9 m), 29 varttunutta (10–15 m) ja 37 vanhaa (> 15 m) puuta. Saaren rantoja on lähes kaikkialta ”siistitty”, joten yksilöitä on todennäköisesti hieman esitettyä enemmän. Toisaalta osa alueen vanhoista puista saattaa olla istutettuja. Hurrjalanlahden etelärannalla (94/13) kasvaa 16 nuorta, varttunutta ja 6 vanhaa (15–23 m) jalavaa.

Tiiviisti rakennetussa Poransaaressa rantarakentamisen uhat kynäjalavalle näkyvät monin tavoin ja erityisesti nuorten yksilöiden vähäisyytenä tonteilla. Pohjoisrannan (95/13) 14 kynäjalavasta on nuoria puita yli puolet, mutta useimmat niistä on venerannan ”siistimisen” yhteydessä katkottu ainakin kertaalleen. Länsirannalla (96/13) lajia kasvaa noin 65 yksilöä, joista varttuneita ja vanhoja puita on yli puolet, mutta taimia (ja juurivesoja?) vain kymmenkunta. Itärannalla (97/13) jalavia on kaikkiaan noin 160, joista

Kartta 13

pääosa on pienellä luonnon-suojelualueella (88 yksilöä) ja leikkipaikan rannassa (32 yksilöä), joissa on myös yli 90 % alueen noin 60 taimesta (< 4 m). Rannalle hiljattain rakennetun rivitalon nurmikoidulla tontilla kasvaa 29 kynäjalavaa, joista alle 5-metrisiä puita oli vain kaksi. Poransaarenlahden pohjukan (98/13) rantalehdossa ja viereisillä tonteilla kasvaa

noin 60 jalavaa, joista lähes puolet oli taimia ja kolmasosa varttuneita ja vanhoja puita. Lahden itärannan uimarannalla ja sen pohjois- ja eteläpuolisessa (99/13) lähdevaikutteisessa harmaaleppäkorvessa on ainakin 275 jalavaa, joista taimia (< 4 m) on noin kolmasosa. Valtaosa alueen 22 vanhasta (> 15 m/30 cm) puusta kasvaa uimaranta-alueella. Näistä

suurin on kaksirunkoinen, 18-metrinen puu, jonka haarojen rungonympärysmittat ovat 247 ja 273 cm. Hattulanselän pohjoisosassa sijaitsevassa Kalliossaarella ja sen koillispuolisessa niemessä (100/13) kasvaa kaikkiaan noin 490 kynäjalavaa, joista 245 Kalliossaarella. Alueen jalavista noin 85 % on alle 4-metrisiä ja vanhoja, kookkaita (18–20 m/30–60 cm) puita vain seitsemän. Kiviniemen rannassa (101/13) jalavia on 47, jotka lähes kaikki ovat rannan toistuvan ”siistimisen” takia vanhoja, mutta eivät erityisen kookkaita puita. Ahlbackan kartanon pohjoispuolella sijaitsevan mökin luona kasvaa muutamia mahdollisesti istutettuja kynäjalavia (Mikkola ym. 2001).

Lehtosaaren-Pekolan luonnon-suojelualueella (102/13) kynäjalavia on kaikkiaan noin 950, joista Lehtosaarella kasvaa 220 yksilöä. Alueen jalavista noin 70 % on alle 4-metrisiä. Vanhoja, kookkaita (> 15 m/30 cm) puita alueella kasvaa 75, joista suurimman rungon ympärysmitta on 272 cm. Lisäksi luonnon-suojelualueeseen rajoittuvassa, sen pohjoispuolisessa niemessä olevan kesäasunnon pihapiirissä kasvaa noin 50 kynäjalavaa, joista pääosa on varttuneita ja vanhoja puita.

Ellilän-Metsänkylän luonnon-suojelualueella (103/13), noin 850 metrin pituisella, hienolla rantalehto-osuudella kynäjalavia on noin 2300, joista alle

4-metrisiä on noin 60 %. Vanhoja, rungon läpimitaltaan yli 30 cm, puita alueella on noin 160. Näistä suurin, 20-metrinen ja rungon ympärykseltään 436 cm, on kapeikon paksuin ja koko Vanajaveden toiseksi paksuin yksirunkoinen puu. Ellilän-Metsänkylän, samoin kuin Pekolan lehdossa kynäjalavan taimia esiintyi runsaasti hikevässä ja rehevässä rinteessä yli 100 metrin etäisyydellä rantaviivasta ja useita metriä keskivedenpintaa korkeammalla.

Hattulanselän Hattulan puoleinen länsiranta on valtaosin tiiviisti rakennettu ja kynäjalavien ikäjakauma on asutuksen puristuksessa vinoutunut: taimia ja nuoria puita on vähän. Hurrतालanlahden etelärannan pienessä lepikossa ja sen eteläpuolisilla tonteilla (104/13) kasvaa 16 jalavaa, pääosin varttuneita ja vanhoja puita, eikä lainkaan alle 5-metrisiä yksilöitä.

Herniäisten yhteisrannalla (105/13) jalavia on 36 joista taimia on 9, nuoria 16 ja varttuneita ja vanhoja puita 11. Lisäksi yhteisrannan ja uimarannan välisellä rantaosuudella kasvaa kymmenkunta ja koulun ja yhteisrannan välisillä tonteilla kuusi vanhaa jalavaa. Herniäisten etelärannoilla (106/13), etenkin venerannalla ja eteläkärjessä kasvaa yhteensä noin 45 jalavaa, jotka ovat valtaosin varttuneita ja vanhoja puita. Herniäisten edustan Varassaaressa (107/13) kasvaa 32

kynäjalavaa, pääosa saaren itärannalla, missä ovat myös saaren viisi vanhinta (15–20 m/30–35 cm) puita. Saaren muut jalavat ovat lähinnä nuoria puita. Katalanlahden itärannan niemessä, Kauksaareissa (108/13), kasvaa 42, niemen itäpuolisilla tonteilla 15, venesataman alueella (109/13) 25 ja sen eteläpuolisilla tonteilla noin 15 kynäjala-

vaa. Pääosa Katalanlan jalavista on nuoria (> 6 m), varttuneita tai vanhoja puita, alle 4-metrisiä yksilöitä on vain kahdeksan. Kirstulan rauhoitetun, lähdevai- kuteisen harmaaleppäkorven Hattulan Katalanlan puoleisessa pohjoispäässä (110/13) kasvaa 55 kynäjalavaa, joista valtaosa on nuoria (4–9 m) puita. Taimia on 13 ja vanhoja (15 m/35 cm) puita vain kaksi.

Hattulan Pekolan Kallio- saaren kynäjalavalehtoa toukokuussa 2013.

Yhteenveto

Vanajaveden alueella kasvaa noin 10695 luonnonvaraista kynäjalavaa, joista 5255 kasvaa järven pääaltaalla, 5430 Hattulan-Hämeenlinnan kapeikossa ja 10 läntisessä kapeikossa. Kunnittain kynäjalavat jakautuvat seuraavasti: Akaa 75, Hämeenlinna 567 (joista kapeikossa 475), Hattula 8715 (joista kapeikossa 4950) ja Valkeakoski 1338 yksilöä. Heritty (1997) ilmoittaa Vanajaveden pääaltaalta kaikkiaan 4205 kynäjalavaa. Vanajaveden Hattulan puoleisen kapeikon 1970-luvun puolivälin laskennoissa lajin yksilömääräksi saatiin 850–900 puuta (Uotila ym. 1977). Myöhemmin koko kapeikossa on arvioitu kasvan vähintään tuhat kynäjalavaa (Uotila 2000). Vanajavedellä, etenkin sen eteläisellä kapeikolla, on kynäjalavia siten moninkertaisesti aikaisemmin ilmoitettuihin ja oletettuihin yksilömääriin nähden. Hiljattain raivatuilta tai harvennetuilta ranta-alueilta, joita Vanajavedellä on kaikkialla, nuoria kynäjalavia on usein vaikea löytää, mikä aiheuttaa epätarkkuutta kokonaisyksilömäärään. Se on todennäköisesti hieman ilmoitettua suurempi.

Kynäjalavan lukumäärän huomattava kasvu selittyy osin kattavammalla ja tarkemmalla laskennalla. Vuosien 2012–2014 laskennassa kartoitettiin ensimmäisen kerran lajin koko

Vanajaveden esiintymisalue. Aiemmissa kartoituksissa on ulkopuolelle jäänyt laajoja Hattulan puoleisia ranta-alueita, joilla kasvaa runsaasti kynäjalavaa. Hattulan kapeikon edellinen laskenta tehtiin pääosin veneestä käsin (Uotila ym. 1977), jolloin merkittävä osa kynäjalavista jäi todennäköisesti havaitsematta. Heritty (1997) arvioi, että veneestä voi havaita joka kolmannen kynäjalavan. Tämän tutkimuksen yhteydessä menetelmän havaittiin sopivan – rannasta ja sen kasvillisuudesta riippuen – lähinnä kynäjalaville sopivien ranta-alueiden etsimiseen.

Tärkein jalavien määrän huomattavaa kasvua selittävä tekijä on kuitenkin viime vuosien hyvät siemensadot ja sitä kautta lisääntynyt luontainen uudistuminen. Tästä kertoo nuorten kynäjalavien suuri määrä: alle 4-metrisiä (keskimäärin alle 15-vuotiaita) jalavia oli noin 4465 eli yli 43 % Vanajaveden jalavien kokonaisuudesta. Nuorten yksilöiden osuus vaihteli rantaosuuksittain ja alueellisesti selvästi. Tiheään rakennetuilla ”mökkirannoilla” niitä oli selvästi vähemmän kuin luonnontilansa edes kohtuullisesti säilyttäneillä rannoilla. Toisaalta taimia ja nuoria jalavia oli eniten siellä missä on eniten myös vanhoja jalavia. Vanajaveden pääaltaalla alle 4-metrisiä jalavia oli noin 1565 eli 30 % alueen jalavista, kun kapeikossa niitä oli

noin 2900 eli 54 % kapeikon jalavista. Erityisesti Hattulan Kalliosaaren, Pekolan ja Metsänkylän alueella kynäjalavan taimia ja nuoria jalavia oli hyvin runsaasti ja ne muodostivat paikoin tiheitä taimikoita, joiden osalta lukumäärä on lähinnä (varovainen) arvio. Toisaalta näiden ylitiheiden taimikoiden yksilöistä karsiutuu kasvutilan puutteen takia suuri osa pois, joten kokonaisyksilömäärä muuttuu jatkuvasti. Hattulan Retulansalmen kynäjalavalehdon hakuita on jatkettu kevättalvella 2014, mikä myös aiheuttaa epätarkkuutta jalavien kokonaislukumäärään.

Viitteitä kynäjalavan viime aikojen hyvästä uudistumisesta on tietoja myös Tampereen seudun Pyhäjärveltä, joskin tiedot sieltä ovat jo parikymmentä vuotta vanhoja (vrt. Uotila 2000). Saadakseen paremman käsityksen alueen kynäjalavien nykyisestä ikäjakaumasta ja uudistumisesta, kirjoittaja kartoitti Pyhäjärven Toutosen etelärannan kynäjalavat kesällä 2013 ja kevättalvella 2014. Tältä Lempäälän Päivääniemestä Vesilahden Kaakilanniemeen ulottuvalta noin 20 km pituiselta, pääosin rakentamattomalta rantaosuudelta, johon sisältyivät Lehto- ja Vattusaari, Suutarinsaaret sekä Herrain- ja Kuttusaari, löytyi yhteensä 248 kynäjalavaa, joista 25 eli noin 10 % oli alle 4-metrisiä. Alueen rannat ovat

keskimäärin selvästi karumpia kuin Vanajaveden kynäjalavarannat. Ilmeisesti tästä johtuen kynäjalava uudistuu täällä selvästi huonommin ja sen taimet kehittyvät (vuosikasvun ja yleiskunnon perusteella) oleellisesti hitaammin kuin Vanajavedellä. Valtaosa alueen kynäjalavista, joista pääosa kasvaa Kaakilanniemen itärannalla, on 6–10-metrisiä nuorehkoja puita. Vanhoja, rungton halkaisijaltaan yli 30 cm puita alueella kasvaa vain 14.

Mitä ilmeisimmin kynäjalava, jonka levinneisyysalueen pohjoisrajalla esiintymämme sijaitsevat, on ainakin toistaiseksi hyötynyt ilmastonmuutoksesta eli ilmaston lämpenemisestä ja kasvukauden pidentymisestä. Toisaalta ilmastonmuutos tuodaan kuitenkin esille lajia uhkaavana tekijänä uhanalaistarkastelussa (Rassi ym. 2010). Vilkkaana jatkuva rantarakentaminen ja rantametsien harvennukset sekä mökkirantojen yleistynyt, entistä intensiivisempi käsittely eli ”siistiminen” ovat todellinen uhka etenkin Vanajaveden pääaltaan kynäjalaville. Pääosa kynäjalavia vahingoittaneista rantapuuston käsittelytapauksista johtunee tietämättömyydestä – kynäjalavaa ei tunneta, eikä sitä tiedetä kasvavan paikalla. Kynäjalava Vanajavedellä -selvityksen tarkoitus on osaltaan korjata tätä ongelmaa.

Hattulan Metsänkylän lehto on Suomen suurin kynäjalavaesiintymä. Lehdossa kasvaa noin 2300 eri-ikäistä kynäjalavaa.

Tietolaatikko 2.

Toimintaohjeita

Kynäjalava on harvinainen, kaunis ja rauhoitettu, uhanalainen puu, joka tulee ottaa huomioon maankäytön suunnittelussa (kaavoitus, rakennus- ja poikkeusluvut), metsätaloudessa ja pihapiirin puuston käsittelyssä. Jos epäilet rannassasi kasvavan kynäjalavaa, mutta

et tunnista sitä, ota yhteyttä paikalliseen luonnonsuojelupiiriin tai -yhdistykseen ennen puuston käsittelyä. Näistä järjestöistä pyritään antamaan apua jalavien tunnistamisessa.

Vanajaveden suojelemattomat kynäjalavalehdot täyttävät pääosin luonnonsuojelulain suojeltavan luontotyypin kriteerit. Nekin kohteet, joissa kynäjalavaa ei kasva luon-

nonsuojelulain edellyttämää määrää, voivat hyvin olla METSO-ohjelman luonnontieteellisten valintaperusteiden mukaisia ja soveltuvat siten luonnonsuojelualueiksi.

Kynäjalavan elinolosuhteita (taimettumista) voi myös parantaa esimerkiksi vieraslaji isosorsimon kasvustoja hävittämällä. Tämä vaatii useita niittokertoja.

Lähteitä

Auer, V. 1924: Vanajaveden historia postglasiaaialaikana. Aikakirja I, s. 5–38. Valkeakosken kaupungin julkaisusarja B:1, 1984.

Erkamo, V. 1965: Ulmus laevis Pall. – Kynäjalava. Teoksessa Suuri kasvikirja II, s. 112–116. Otava, Helsinki.

Erkamo, V. 1984: Kynäjalavan esiintymisestä Vanajaveden seudulla. Kanta-Hämeen seutukaavaliitto, julkaisu II: 130 ja Tampereen seutukaavaliitto, julkaisu D:59. 22 s.

Haapanen, A. & Rassi, P. (toim.) 1978: Luonnonsuojelulain nojalla rauhoitetut luonnonsuojelualueet ja luonnonmuistomerkit. – Luonnonvarainhoitotoimiston julkaisu 1. Maa- ja metsätalousministeriö, Helsinki. 190 s.

Hagman, M. 1979: Jalavan siementuotannosta ja kasvatuksesta. Dendrologian Seuran Tiedotuksia 2/1979 (10): 68–74.

Heritty, J. 1984: Kynäjalavakartoitus, osaraportti. Lisähavaintoja kynäjalavan runsaudesta ja esiintymispaikoista Vanajaveden alueella. Raportti 1984, s. 16–20. Valkeakosken Seudun luonnonsuojeluyhdistys ry.

Heritty, J. 1997: Kynäjalavakartoitus 1996–1997. Hämeen ympäristökeskus (julkaisematon).

Jalas, J. & Suominen, J. 1976: Atlas florae Europaeae 3. Salicaceae to Balanophoraceae. 128 s. Helsinki.

Jokinen, A. 1987: Luontokohteet, selvitys Kylmäkoski, Toijala, Valkeakoski Viiala. – Julkaisu D 85, Tampereen seutukaavaliitto. 116 s.

Jonsell, B (toim.) 2000: Flora Nordica 1. 344 s. Stockholm.

Jutila, H. 2013: Aulangon Vohtenoisiin suunniteltavan siirtolapuutarhan ympäristön luontoselvitys vuonna 2013. Hämeenlinnan ympäristöjulkaisuja 28. Hämeenlinnan kaupunki. 23 s.

Järventausta, K. 2013: Valkeakosken Lotilanjärven kynäjalavista ja niiden alkuperästä. Talvikki 2/2013 (37): 96–99.

Karlsson, A. 2013: Kynäjalavien kova kohtalo. Suomen Luonto 6/2013: 28–31.

Kivirikko, K. E. 1922: Annilan niemen jättiläis-lehmukset ja jalavat. Luonnon Ystävä 1922 (6): 146–147.

Kosonen, J. 2008: Peuraudenkärjen kynäjalavat kaadettu. – Akaan Seutu 1.4.2008: 2–3.

Lehtinen, K. 2011: Hattulan kunta - Keskeisten alueiden osayleiskaavan luontoselvitys. Ramboll Finland Oy, Hollola. 23 s.

Linkola, K. 1934: Die Flatterulme (Ulmus laevis Pall.) in der Gegend des Vanajavesisees. Acta Forestalia Fennica 40 (7): 155–203.

Linkola, K. 1942: Ison sorsimon, Glyceria maxima (HN) Holmb., leviämishistoriaa Suomessa.

Suomalaisen Eläin- ja Kasvitieteellisen Seuran Vanamon Kasvitieteellisiä julkaisuja, osa 16, n:o 6: 1–38.

Luonnonsuojeluasetus 160/1997.

Luonnonsuojelulaki 1096/1996.

Mikkola, M., Jutila, H., Putkonen, L. & Seppälä, L. 2001: Vanajaveden laakson maisema, esihistoria, rakennettu kulttuuriympäristö ja luonto. Alueelliset ympäristöjulkaisut 245: 1–172. Hämeen ympäristökeskus, Hämeenlinna.

Mäkinen, V. 1967: Aulanko värikuvina. WSOY, Porvoo. 45 s.

Palander, L. 1767: Beskrifning öfver Kulsiala församling Åbo 1767:8.

Rassi, P., Hyvärinen, E., Juslén, A. & Mannerkoski, I. (toim.) 2010: Suomen lajien uhanalaisuus – Punainen kirja 2010. Ympäristöministeriö & Suomen ympäristökeskus, Helsinki. 685 s.

Rauhamaa, K. 1967: Kynäjalava Sääksmäellä ja Valkeakoskella. – Kasvitieteen laudatur-työ, Helsingin yliopisto.

Saarinen, H. 1995: Toijalan kaupungin luontokohteet. –Toijalan kaupungin ympäristölautakunta. 22 s.

Saarnijoki, S. 1942: Jalavan esiintymisestä Pyhäjärven, Kokemäenjoen vesistön keskusjärven tulvarannoilla. Silva Fennica 58: 1–44. Suomen Metsätieteellinen Seura – Finska Forstsamfundet.

Simojoki, A. 1947: Aulanko. Matkailukeskuksen historiaa ja selostusta. Etelä-Hämeen Matkailijayhdistys ry. Arvi A. Karisto Oy, Helsinki. 64 s.

Uotila, P., Haapanen, A. & Uotila, M. 1977: Hattulan luonnon suojelu – Inventointi ja suositukset toimenpiteiksi. Hattulan kunta, luonnonsuojelutoimikunta.

Uotila, P. 1979: Kynäjalava – vuoden puu. Dendrologian Seuran Tiedotuksia 1/1979 (10): 4–14.

Uotila, P. 2000: Mitä kuuluu kynäjalavalle? Sorbifolia 4/2000 (31): 157–174.

Uotila, P. 2012: Kynäjalava – vresalm. Teoksessa Suomen uhanalaiset kasvit s. 335–337, (toim.) Ryttylä, T., Kalliovirta, M ja Lampinen, R. Tammi, Helsinki.

Uotila, P. 2014: Kynäjalava – Vanajaveden rantojen erikoisuus. Tyrväntö-kotiseutulehti 2014: 7–11.

Vakkuri, P., Rusanen, M. ja Kärkkäinen, K. 2009: High Genetic Differentiation in Marginal Populations of European White Elm (Ulmus laevis). Silva Fennica 43 (2): 185–196.

Ympäristöministeriö 2008: METSO-ohjelman luonnontieteelliset valintaperusteet. Suomen ympäristö 26/2008. Ympäristöministeriö, Helsinki. 76 s.

KYNÄJALAVA

Ulmus laevis *kujannepuu*
jalo lehtipuu
kynnepää *vemmelpuu*